

DOWN TO earth

milieu | mensen | meningen

 milieudefensie
voor veranderaars

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 11 | juni 2020

59

Wat gaan we doen?

LOKAAL
milieu-onderzoek
in de knel

GROENE
maatregelen
na de crisis

CORONA
als excuus voor
onderdrukking

Aan de grond blijven

Overheidssteun zonder voorwaarden? Niet als het aan milieuorganisaties als Greenpeace ligt. Op 14 mei voerden ze actie op Schiphol tegen de steun voor KLM. Joris Thijssen, directeur Greenpeace Nederland: "Als we eerlijk en groen uit de crisis willen komen, zijn dit soort blanco cheques aan grote vervuilers onacceptabel. Het kabinet moet klimaatvoorwaarden stellen aan deze crisis-miljarden."

Uitzoomen (zie pagina 46)

Eropuit gaan

Beeld Marten van Dijk/Greenpeace

1. Hans Ariëns, *freelancer*. 2. Rinske Bijl, *redacteur*. 3. Vincent Bijlo, *column*. 4. Michiel Bussink, *column*. Recept. 5. Carolien Ceton, *hoofdredacteur*. 6. Sanne Derksen, *freelancer*. 7. Robert Elsing, *fotograaf*. 8. Dewi Gigengack, *De Activist*. 9. Sarah Haaij, *freelancer*. 10. Katja Keuchenius, *freelancer*. 11. Wendy Kooops, *Media*. 12. Emma Meelker, *freelancer*. 13. Anabella Meijer, *strip*. 14. Maarten van der Schaaf, *freelancer*. 15. Marjan Peters, *art-direction en vormgeving*. 16. Bas van der Schot, *cartoon*. 17. Thomas van Slobbe, *column*. 18. Pépé Smit, *illustrator Uitgesproken*. 19. Myrthe Verweij, *Kort*. 20. Hilde Wijnen, *Consument*. 21. Marije Wilmink, *freelancer*. 22. Lysanne Zalm, *webredactie*.

Van mens op dier 8

Wetenschapsjournalist David Quammen weet het zeker: het is een kwestie van tijd voordat de volgende dodelijke pandemie uitbreekt. De laatste decennia volgen de virusuitbraken elkaar steeds sneller op, en dat is alleen maar logisch. “Ecosystemen worden afgebroken, en mensen zijn vrijwel overal. Virussen springen steeds makkelijker over op mensen.”

18 Zo kan het ook

Met het uitbreken van corona viel de wereld even stil. Ondertussen zijn we weer voorzichtig aan het opstarten. Een terugkeer naar *business as usual* ligt op de loer, maar we kunnen deze kans ook grijpen om een groenere toekomst te realiseren. Zo tovert Milaan autowegen om in fietspaden en maakt Spanje plannen voor een permanent basisinkomen.

28 Planet or plastic

Plastic is onverwoestbaar. Een vloek voor het milieu, maar ook een zegen – voor de gezondheidszorg bijvoorbeeld. Waar maken we anders al die mondkapjes van? Museon stelde, in samenwerking met National Geographic, een tentoonstelling samen. 1 juni is het museum weer opengegaan.

32 Onderzoek dicht bij huis

Fijnstof en andere luchtvervuiling, water- en bodemvervuiling door giften en pesticiden. Mensen krijgen hier in hun directe leef-omgeving mee te maken, maar vinden vaak nergens gehoor voor hun zorgen. Zo komen deze kwesties op het bureau van de lokale onderzoeksjournalist terecht. En die behaalt daar – al dan niet met steun van landelijke media – goede resultaten mee. Maar zal dit soort onderzoek de coronacrisis overleven?

14 In geboortestaking voor het klimaat

Het is een ingrijpende manier van actievoeren, maar Blythe Pepino ziet geen andere uitweg. Ze richtte de beweging BirthStrike op om aandacht te vragen voor het klimaat. Drie BirthStrikers vertellen waarom ze ervoor kozen (voorlopig) geen kinderen te krijgen.

Tekst Dewi Gigengack Beeld Robert Elsing

21 De Activist

Online actievoeren

Nu even een must, maar natuurlijk allesbehalve nieuw. Erik Lu is beheerder van Facebookgroep ‘De Nederlandse Klimaatbeweging’. Ianthe Minnaert organiseerde een online klimaatstaking. En Femke Slegers bestookt de Tweede Kamer met een petitie en een burgerinitiatief, om ‘fossiele reclame’ aan banden te leggen. “Een

reclame voor een vliegreis past niet in de anderhalvemeter-samenleving, maar óók niet in de anderhalvegraadsamenleving”.

22 Dubbele crisis

Voor autoritaire regimes is corona een mooi excuus om nog meer macht naar zich toe te trekken. Landrechtenactivisten worden nog zwaarder bedreigd, de illegale mijnbouw en boskap nemen toe. Afwijkende meningen worden de kop ingedrukt – geholpen door lockdowns en avondklokken.

en verder

- 02 Inzoomen: Aan de grond blijven
- 06 Brieven
- 06 Schot
- 07 Van het web: Kobalt uit Congo
- 10 Kort
- 12 Klimaatakkoord: Gemeenten
- 13 Commentaar: [xxx]
- 36 Strip
- 38 Recensie: *Natuurbeleid Betwist*
- 39 Media: Groen boven beton
- 41 Recept: Gegrilde tomaten & courgettes
- 42 Consument: Thuiswerken
- 45 Vincent Bijlo: Een dartelende vlinder
- 46 Uitzoomen: Eropuit gaan

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearthmagazine.nl of per post: Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Zweden

Het artikel van Janneke Juffermans in *Down to Earth* 57 lijkt vooral gebaseerd op eigen waarnemingen van de auteur en mensen die zij heeft ontmoet. Ook worden enige uitspraken aangehaald van mensen die de Zweedse situatie kennen. Daar kan ik net zo goed mijn eigen waarnemingen tegenover plaatsen: Zweden gebruiken voor bijna alles de auto en als ze naar de supermarkt gaan, nemen ze vrijwel nooit hun eigen boodschappentas mee. Die waarnemingen zijn ook niet zo veel waard. Dan vertrouw ik liever op rapporten van officiële organisaties. Uit de grafieken van de European Environment Agency blijkt dat Zweden het best aardig doet, maar niet beter dan bijvoorbeeld ons eigen land. Ik wil best geloven dat de fraaie en alom aanwezige natuur in Zweden een positieve invloed heeft op het denken van de Zweden over het milieu. Maar dat soort dingen zijn lastig te definiëren en te onderzoeken, laat staan te meten.

Fons Alkemade

Het is ‘en-en’

Donald Pols breekt terecht een lans voor klimaatrechtvaardigheid en “om milieu terug te brengen naar het leven van alledag”. Heel erg goed. Toch een serieus punt van kritiek. Er wordt gesteld dat Milieudefensie pleit voor een “collectieve in plaats van een individuele aanpak” en dat “persoonlijke gedragsverandering niet centraal gesteld wordt”. Terecht dat grote bedrijven en industrie meer moeten gaan betalen conform het vervuiler betaalt-principe. Echter, het is ‘en-en’. We moeten met z’n allen – naar economische draagkracht – ons gedrag aanpassen waar het gaat om vliegen, wegwerpartikelen kopen, vleesconsumptie, energiebesparing, etc. Ik vind juist dat Milieudefensie moet laten zien dat individuele acties WEL bijdragen en dat we zo samen tot een verandering komen.

Lennart van der Burg

Blockchain

Het artikel over blockchain gaat volledig voorbij aan het energiegebruik van blockchain. De gretigheid waarmee tal van bedrijven zich tegenwoordig storten op het onderwerp, heeft als grootste reden dat het momenteel met blockchain goed geld verdienen is, begrijp ik. Hoe groot zijn die geldstromen en naar wie vloeien die? Ik had daar graag meer over gelezen. Het artikel beschrijft een keten van kleding die blockchain gebruikt en hoe één enkel bedrijf dat faciliteert en beheert, PaperTale in dit geval. Wat zijn de kosten bovenop die van energieverbruik en voor wie zijn die? Wat zijn de verdienmodellen? Hebben gebruikers inspraak in de blockchainprocessen en -ontwerpen? Veel vragen blijven onbeantwoord.

Alex Zielhuis

Bijmengverplichting

In *Down to Earth* 58 bepleit Anne Wijers namens Milieudefensie een verbod op bio- en synthetische kerosine. Ik kan me vinden in haar voorstellen om subsidies op vliegtickets af te schaffen, minder te vliegen en een beter treinnetwerk. Zelfs als deze eisen ingewilligd zouden worden, wordt er echter nog steeds gevlogen. Dan zijn alternatieve vormen van kerosine van belang. Ze lossen niet binnen afzienbare tijd het probleem op, maar dringen het wel verder terug. Mijn advies aan Milieudefensie zou zijn om zich tegen de bijmengverplichting van bio-ethanol en biodiesel in personenauto’s uit te spreken, omdat daarvoor alternatieven bestaan. Voor kerosine bestaan die niet.

Bernard Gerard, secretaris Milieudefensie Eindhoven en secretaris Beraad Vlieg hinder Moet Minder

Lees de volledige versie van dit artikel online op downtoearthmagazine.nl

Kobalthonger in Congo

Een elektrische auto zorgt voor een schonere lucht. Maar onze energietransitie heeft ook een keerzijde. Sarah Haaij bezocht kobaltmijnen in Congo en sprak er met arbeiders en omwonenden over vervuild water en levensgevaarlijke explosies.

Tekst en beeld Sarah Haaij

“Kijk, die scheuren in dat huis, dat komt door de explosies.” Terwijl de taxi langs de kuilen van een buitenwijk in Lubumbashi manoeuvreert, wijst Richard Ilunga sporen van de plaatselijke kobaltmijn aan. “Die watertoren daar? Die heeft het mijnbedrijf neergezet als compensatie voor de vergiftigde waterbron. Maar hij doet het niet.” Ilunga werkt voor African Resources Watch, een organisatie die de impact van de mijnindustrie in de Democratische Republiek Congo in kaart brengt. In Ruashi, een wijk in de Zuid-Congolese stad Lubumbashi, delft het Chinese bedrijf Ruashi Mining het kostbare kobalt. Kobalt is een onmisbaar onderdeel van de oplaadbare batterijen in onze smartphones, laptops en elektrische auto’s. Met de groeiende vraag naar schone energie is ook de vraag naar kobalt flink aangewakkerd. De Nederlandse overheid zet vol in op elektrisch rijden, met aanschafsubsidies en de aanleg van laadpalen. Maar die groene droom heeft ook een schaduwkant.

Mensenrechten

Op zaterdagmiddag zijn er in Ruashi nauwelijks jonge mannen te vinden. Die werken allemaal als creuseurs, ‘gravers’, in naburige artisanale en vaak illegale mijnen, waar het kobalt met de hand wordt losgebikt. Met wat klein gereedschap en zonder bescherming halen de creuseurs, waaronder ook veel kinderen, naar schatting 20 procent van Congo’s kobalt omhoog. Advocaat Terry Collingsworth spande samen met 14 Congolese families in december 2019 een rechtszaak aan tegen techgiganten Apple, Microsoft, Dell, Alphabet (het moederbedrijf van Google) én Tesla, dat in Europa goede sier maakt met

‘schone’ elektrische auto’s. De bedrijven zijn volgens Collingsworth medeplichtig aan ernstige mensenrechtenschendingen. “Ze weten dat er kinderarbeid plaatsvindt bij het winnen van hun kobalt in Congo. In de mijnen van Congo wordt door kinderen niet alleen gewerkt, ze raken er ook verminkt of gaan dood.”

Gedragscode

In de industriële mijnen, vaak van buitenlandse bedrijven zoals Ruashi Mining, werken de mannen en kinderen uit Ruashi niet. Daar doen huizenhoge graafmachines het werk. Maar ook deze moderne mijnen zorgen voor problemen. Mareline Sangagi, Ruashi-bewoonster en verpleegster, ziet veel patiënten met mijn-gerelateerde klachten voorbij komen. Door het lawaai, de gassen en het vergiftigde afvalwater dat de kobaltmijn uitstoot en lekt. “Af en toe stuurt het bedrijf een dokter langs,” zegt Sangagi, “zij

constateert dan problemen. Maar medicatie is voor eigen rekening en daar heeft bijna niemand hier geld voor.” De Congolese overheid probeert met een nieuwe wet de mijnsector te moderniseren. De Mining Code uit 2018 moet het straatarme Afrikaanse land meer controle en eigenaarschap over de eigen bodemschatten geven. Belastingen zijn opgevoerd en creuseurs moeten zich verenigen. Maar belangrijker, aldus Ilunga, is de gedragscode die onderdeel is van de nieuwe afspraken. Respect voor lokale gemeenschappen, natuurbeheer, overleg, compensatie; het staat er allemaal in. “Het is een hele goede code,” zegt Ilunga, “op papier. Maar we missen serieuze instituties om de wet te handhaven.” Daarom richt hij zich tot de Europese consument. “Oefen druk uit op die bedrijven, blokkeer de rotte appels: we moeten ervoor zorgen dat ze het goed gaan doen.” □

“Corona en klimaat verandering hebben dezelfde oorzaak”

Als we onze levensstijl niet veranderen, is het wachten op de volgende dodelijke pandemie, zegt wetenschapsjournalist David Quammen.

“We dragen allemaal verantwoordelijkheid.” Tekst Maarten van der Schaaf Beeld Pépé Smit

“Zal de volgende pandemie ontstaan in een regenwoud of op een markt in China?”, schreef David Quammen in 2012 in *Spillover*, in het Nederlands vertaald als *Van dier naar mens*. In dat lijvige boek over de opkomst van levensbedreigende infectieziekten echoot de Amerikaan de waarschuwingen van virologen: het is niet de vraag of, maar wanneer er weer een virus overspringt van dier naar mens. “Ook na covid-19 zullen meer dodelijke virusuitbraken volgen”, zegt Quammen nu in een interview vanuit zijn huis in Montana, Verenigde Staten. “Dat is 100 procent zeker.”

Hoe weet u dat zo zeker? “Dodelijke virusuitbraken komen steeds vaker voor. Sinds de jaren 60 hebben we onder meer marburg, lassa en hiv gehad. Meer recent zijn er uitbraken geweest van SARS, de Mexicaanse griep, zika en ebola. Meestal leidt het tot kleine uitbraken, soms tot epidemieën en in het geval van hiv tot een pandemie die meer dan 30 miljoen mensen over de hele wereld heeft gedood. Virologen spraken al langer over The Next Big One, een onvermijdelijke nieuwe pandemie. Met covid-19 is dat werkelijkheid geworden. Daarna is het wachten op de volgende uitbraak.”

Hoe verklaart u die toename van virusuitbraken in de afgelopen decennia? “We verstoren op grote schaal ecosystemen, waardoor deze in rap tempo desintegreren. In die ecosystemen, vooral in rijke tropische wouden, wemelt het van de virussen – de meeste kennen we niet eens. Virologen spreken van de virosfeer. Door het kappen van bomen en het uitsterven van soorten wordt die leefomgeving steeds kleiner. Virussen springen over op wat er maar in de buurt is: op levende cellen, een nieuwe gastheer. Dat zijn logischerwijs steeds vaker mensen, ons aantal is in 25 jaar verdubbeld en we zijn vrijwel overal. Doordat mensen zich voortdurend verplaatsen, kunnen virussen zich via ons ook steeds makkelijker over de hele wereld verspreiden. Zoals dat ook nu is gebeurd.”

Dit virus is, zoals u voorspelde, ontstaan op een markt in een Chinese stad. “Markten waar levende dieren uit oerwouden worden verhandeld, zijn beruchte risicoplekken. Het is niet verbazingwekkend dat virussen juist daar overspringen op mensen. Covid-19 is in een levend dier – een vleermuis of misschien een schubdier – meegereisd naar China. Op zo’n markt zitten dieren dicht op elkaar en het barst er van de mensen. Mijn voorspelling was niet zomaar een wilde gok.”

Draagt China volgens u schuld voor deze virusuitbraak? “Tot op zekere hoogte. We mogen China verwijten dat ze de handel in levende dieren zo lang hebben toegestaan. Dat moet onmiddellijk en blijvend stoppen. Maar China is niet de enige met zulke markten. Bovendien is het te kort door de bocht om alleen naar China te wijzen. We dragen allemaal verantwoordelijkheid. We zijn met te veel mensen op deze planeet en we consumeren te veel. Een voorbeeld: miljarden mensen hebben een mobiele telefoon waarin zeldzame edelmetalen zitten die gedolven worden in de binnenlanden van Congo. Bomenkap en mijnbouw verstoren het ecosysteem, waardoor inheemse bewoners meer risico lopen om te worden getroffen door een virus. Zij verspreiden dat op hun beurt weer naar andere mensen, met een beetje pech over de rest van de wereld.”

Kunnen we het overspringen van virussen van dieren naar mensen voorkomen? “Dat zou kunnen, maar dat vergt een systeemverandering. Dan moeten we de wereldbevolking halveren, stoppen met reizen en vegetarisch gaan eten. Dat lukt op korte termijn niet, maar we kunnen ons wel beter voorbereiden. Om te voorkomen dat een volgende uitbraak weer in een ontwrichtende pandemie eindigt.”

Hoe dan? “We moeten veel meer investeren in onderzoek, zodat we sneller diagnoses kunnen stellen. Als er dan een virus uitbreekt, kunnen we het sneller identificeren, isoleren en de uitbraak indammen. Daarvoor moeten we internationaal beter gaan

samenwerken. Virologen pleiten daar al jaren voor. We wisten dat dit eraan zat te komen, maar veel politici vonden voorzorgsmaatregelen te duur of simpelweg onnodig. Als er iets positiefs uit deze crisis komt, dan is het misschien dat politici beseffen dat voorkomen veel goedkoper is dan genezen.”

In uw boek behandelt u de uitbraak van Q-koorts in een Nederlandse geitenstal in 2007. Voor zover bekend stierven er 95 mensen. Had de huidige pandemie kunnen ontstaan in een Nederlandse geitenstal? “Dat had gekund, maar de kans dat gedomesticeerde dieren een nog onbekend virus bij zich dragen is een stuk kleiner. Een gedomesticeerd dier kan wel als tussenpersoon dienen. Dan springt het virus eerst over van een wild dier, bijvoorbeeld een vleermuis, naar een geit en dan naar de mens. In

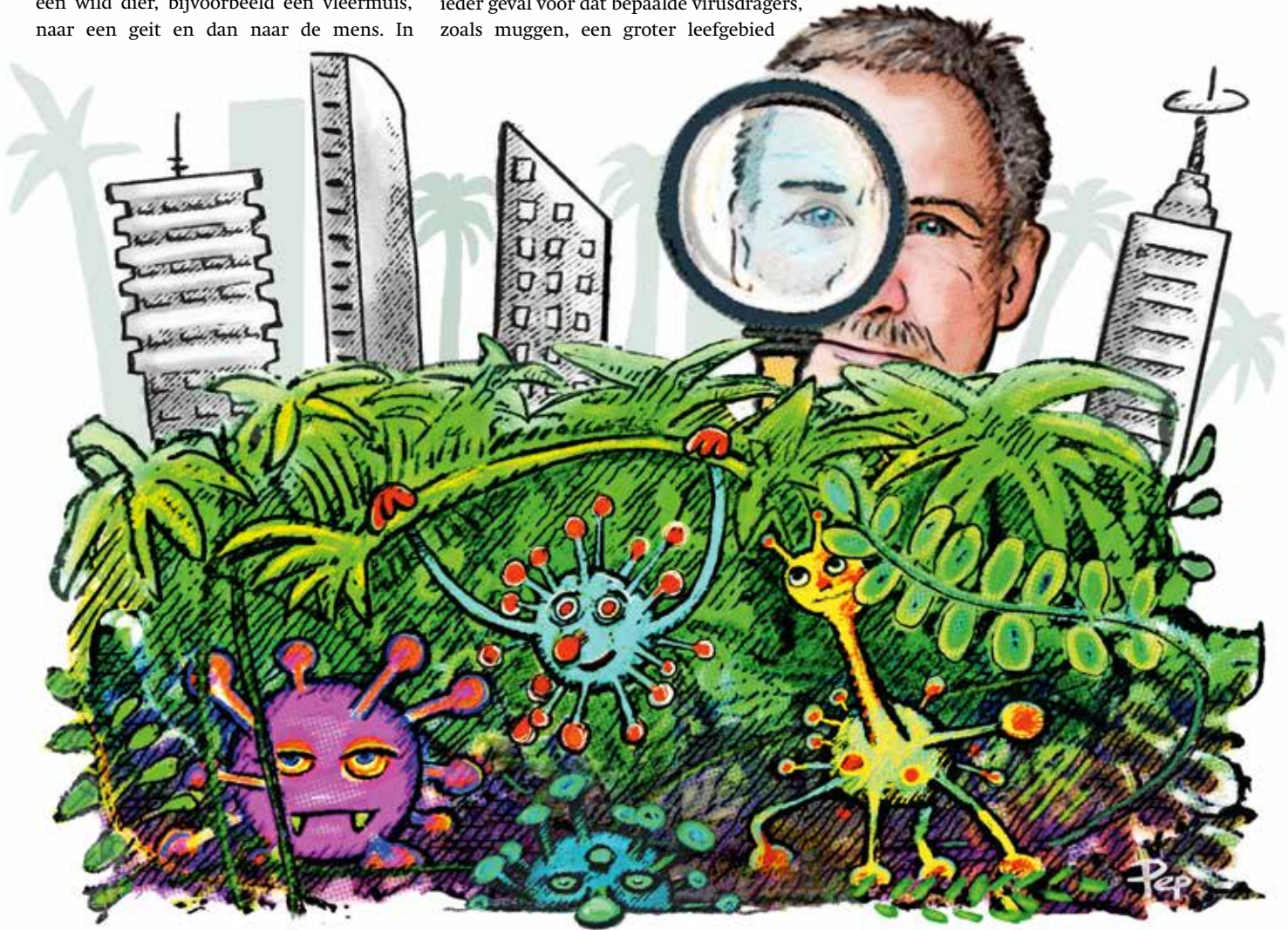
Australië is het hendravirus bijvoorbeeld via vleermuizen overgesprongen op paarden, waarna mensen stierven. Zoiets kan in Nederland ook gebeuren, maar ook die kans is een stuk kleiner omdat jullie veel minder wilde dieren hebben. Wat betreft Q-koorts: dat zal zich niet gauw tot een pandemie ontwikkelen. Het is niet overdraagbaar van mens op mens en wordt bovendien veroorzaakt door een bacterie. Daardoor kan het – in tegenstelling tot een virus – behandeld worden met antibiotica.”

Welke rol speelt klimaatverandering bij de toename van virusuitbraken? “Er is geen waterdicht bewijs dat klimaatverandering bijdraagt aan virusuitbraken, maar het lijkt er wel op. Klimaatverandering zorgt er in ieder geval voor dat bepaalde virusdragers, zoals muggen, een groter leefgebied

krijgen. Daardoor kunnen virussen zich verspreiden naar gebieden waar ze eerder niet (meer) voorkwamen. Dengue, chikungunya en malaria zijn de afgelopen jaren bijvoorbeeld weer gesignaleerd in Zuid-Europa.”

Kan deze crisis de milieubeweging vooruit helpen? “Deze pandemie en klimaatverandering zijn parallelle problemen, want ze hebben dezelfde oorzaken, namelijk de massale verstoring van ecosystemen. De milieubeweging moet dat verband inzichtelijk maken en de noodzaak voor systeemverandering aankaarten. Dit is de grootste crisis die de mensheid heeft meegemaakt sinds de Spaanse griep in 1918. Ik hoop dat deze shock aanspoort tot fundamentele veranderingen.” □

“Door klimaatverandering verspreiden virussen zich in nieuwe gebieden”

NEDERLAND

Volgende stap: statiegeld op blikjes

“Een historische overwinning in de strijd tegen plastic vervuiling. Hier hebben we ons jaren voor ingezet.” Zo reageerden milieu-organisaties, samen met Recycling Netwerk, op de aankondiging dat er vanaf volgende zomer statiegeld komt op kleine plastic flesjes. “De volgende stap is statiegeld op blikjes”, stellen de organisaties. In Nederland belanden jaarlijks tussen de 100 en 150 miljoen blikjes in het milieu, dubbel zoveel als het aantal flesjes. In de drankblikjes zit een dun laagje plastic. Recycling Netwerk berekende dat alleen al via de blikjes in Nederland jaarlijks omgerekend tenminste 580 voetbalvelden aan dun plastic in

het milieu terechtkomen. Daarnaast gaan waardevolle grondstoffen zoals aluminium verloren, als blikjes niet gerecycled worden. Ook krijgen koeien stukjes gemalen blik in hun maag, waaraan ze kunnen overlijden. Boeren en milieuorganisaties vrezen dat er, met statiegeld op kleine flesjes, weer meer blikjes in omloop zullen komen bij wijze van uitwijkmanoeuvre. De minister beslist volgend najaar of het bedrijfsleven voldoende heeft gedaan om het aandeel blikjes in het zwerfafval – met 70 tot 90 procent – terug te dringen. Als dat niet lukt, volgt ook statiegeld op blikjes.

NEDERLAND

Klimaatzaak tegen Shell openbaar

De Klimaatrechtszaak die Milieudefensie met zes andere organisaties en duizenden mede-eisers aanspant tegen Shell zal zich in de schijnwerpers van het publieke debat afspelen. De rechtbank wil dit najaar meerdere openbare zittingsdagen houden. De procesgang wijkt daarmee af van de gebruikelijke routine zoals in de Urgendazaak. Daar kregen partijen de kans om vooral schriftelijk op elkaar te reageren, waarbij een hoorzitting pas later in het proces volgde. Donald Pols, directeur van Milieudefensie, is blij met de aanpak: “De openbaarheid doet recht aan het publieke belang dat wij met deze zaak verdedigen. En draagt bij aan het maatschappelijke debat over de rol van multinationals zoals Shell, die rijker en machtiger zijn dan sommige landen maar toch hun verantwoordelijkheid in de klimaatcrisis ontkuiken.” Mogelijk is er al in 2021 een uitspraak in de zaak. Pols: “Dat juichen we toe, want het klimaat wacht niet.”

Nederland: Raad van State vernietigt natuurvergunning voor herontwikkeling Radio Kootwijk, vanwege stikstof **+++ Kabinet** roept samen met Frankrijk de EU op om arbeidsvoorwaarden, milieu- en duurzaamheidsdoelstellingen onderdeel te maken van handelsakkoorden **+++** Daling verkoop **elektrische auto’s** slechts fractie van gedecimeerde verkoop auto’s met verbrandingsmotor, schrijft **Business Green +++ Verenigd Koninkrijk:** EDF krijgt mogelijk 50 miljoen pond om productie kerncentrale Sizewell te verlagen. Door de lockdown wordt er minder elektriciteit gebruikt en komt de stabiliteit van het stroomnet in gevaar **+++ Bolivia:** Milieuorganisaties waarschuwen dat het aantal bosbranden met een

CHILI

Spanningen door watertekorten

Chileense burgers bezetten onlangs een waterbron die door mijnbouwbedrijf Anglo American gebruikt en beheerd wordt. De jarenlange strijd om toegang voor de bevolking tot het vaak geprivatiseerde water is verscherpt door het coronavirus, schrijft persbureau *MercoPress*. Regels over het vaak wassen van je handen hebben weinig zin als er geen water beschikbaar is. Volgens een woordvoerder van een milieu- en waterrechtenorganisatie zijn er in Chili 400 duizend families die het met 50 liter water per dag moeten doen, dat door tankers wordt aangevoerd. De regenval in enkele belangrijke gebieden was afgelopen jaar 80 tot 90 procent lager dan het vorige laagterecord. Hoewel de Chileense wet bepaalt dat water een publiek goed is, heeft de overheid bijna alle waterbronnen geprivatiseerd.

OOST-AFRIKA

Waterstand Victoriameer alarmerend hoog

Omwonenden van het Victoriameer in Oeganda, Kenia en Tanzania raken in de problemen doordat het waterpeil almaar stijgt. Een verschijnsel dat sinds de vroege jaren 60 niet meer plaatsvond. Wetenschappers en milieubeweging luiden al decennialang de alarmbel omdat het meer juist dreigde op te drogen, onder andere door de aanleg van waterkrachtcentrales. Door de extreme regenval van de afgelopen periode is het meer opnieuw volgestroomd, schrijft de Oegandese krant *Daily Monitor*. De waterkant erodeert erdoor, ecosystemen worden aangetast en de overstromingen veroorzaken economische schade. Oeganda kan het waterpeil laten zakken door de dam bij Jinja te openen, maar door grote hoeveelheden ronddrijvende vegetatie wordt dit bemoeilijkt. Bovendien zou het doorlaten van grote hoeveelheden water tot nieuwe overstromingen stroomafwaarts leiden.

EUROPA

Omstreden coronasteun aan luchtvaartsector

De Nederlandse overheidssteun aan KLM van 2 tot 4 miljard euro leidt tot hevig debat binnen en buiten het parlement. “KLM doet een flink beroep op steun van onze overheid. Dat terwijl de luchtvaartmaatschappij geen belasting betaalt over kerosine en ook geen BTW betaalt over vliegtickets. De luchtvaartsector valt ook buiten al het klimaatbeleid. Nu de overheid KLM wil helpen, is het tijd om concrete afspraken te maken met het luchtvaartbedrijf”, reageren milieuorganisaties waaronder Milieudefensie. Uit onderzoek van Kieskompas in opdracht van Greenpeace blijkt dat de luchtvaart samen met de banken en de industriële landbouw bij het publiek onderaan staat als het gaat om steun voor financiële hulp van de overheid. In Europa loopt de steun aan luchtvaartmaatschappijen op tot ruim 11 miljard euro, mogelijk gevolgd door nog eens 14 miljard euro. Dat blijkt uit de Europese monitor voor luchtvaart-reddingsoperaties, de *Airline Bailout Tracker* van Carbon Market Watch en Greenpeace.

VERENIGD KONINKRIJK

Groene herstellinvesteringen het meest efficiënt

Een studie van de universiteit van Oxford laat zien dat coronasteunmaatregelen die tegelijkertijd de economie vergroenen, het meeste opleveren. Veel van de werkzaamheden kunnen direct beginnen, vragen geen specialistische scholing, en leveren behalve werk ook klimaatwinst op. De onderzoekers noemen het isoleren van woningen, het aanleggen van snel internet,

laadpalen voor elektrisch rijden, herinrichting van wegen om meer ruimte te maken voor fietsen, waterbergingen aanleggen tegen overstromingen en het planten van bomen. Ze vergeleken dit soort groene maatregelen met traditionele stimuleringsprogramma’s, zoals die na de financiële crisis in 2008 opgezet werden. De groene projecten leveren meer banen, hogere financiële opbrengsten

op de korte termijn en grotere financiële besparingen op de langere termijn op, concludeerden de onderzoekers. “Het Verenigd Koninkrijk moet de volgende klimaatop verbinden met het herstel van de economie na corona”, stelt een van de auteurs van de studie. Het land is samen met Italië gastheer van de COP26 klimaatop, die vanwege corona is uitgesteld.

Internationale actie tegen Shell

Op 19 mei 2020 vond de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering van Shell plaats. Vanwege de coronamaatregelen dit keer achter gesloten deuren. Journalisten, activisten en vertegenwoordigers van door het bedrijf getroffen gemeenschappen waren dit jaar niet welkom. Actievoerders van Code Rood en Shell Must Fall lieten het er niet bij zitten. Van de gemeente Den Haag mochten maximaal 30 mensen demonstreren bij het hoofdkantoor. Op andere plaatsen in binnen- en buitenland vonden daarom decentrale acties plaats bij benzinestations. De actievoerders eisen de publieke ontmanteling van Shell, omdat het bedrijf volgens hen blijft kiezen voor winst ten koste van het klimaat, natuur en mensenlevens.

NEDERLAND

Rechter: Zonnepanelen wél meetellen in Amsterdam

De gemeente Amsterdam zat in de fout met het plan om alle huizen en gebouwen in de Sluisbuurt verplicht aan te sluiten op een warmtenet. Dat heeft de rechter bepaald. De warmte voor deze stadsverwarming wordt door Vattenfall geleverd en is afkomstig van afvalverbranding, aardgas en straks ook biomassa. Bouwers konden ontheffing krijgen als ze met een duurzaam alternatief zouden komen. Zonnepanelen mochten daarbij alleen niet worden meegerekend. Duurzaamheidsorganisaties zoals Amsterdam Fossielvrij waren verontwaardigd en stapten uiteindelijk naar de rechter. Die heeft ze in het gelijk gesteld. De gemeente mag niet op eigen houtje de rekenregels veranderen, waardoor het lijkt alsof het warmtenet de meest duurzame oplossing is voor de stad. Zonnepanelen mogen wel degelijk meetellen. “Goed nieuws voor alle bouwers en energiecoöperaties die staan te trappelen om aan de slag te gaan met nieuwe technieken die veel duurzamer zijn dan stadswarmte uit aardgas en afvalverbranding”, concludeert Amsterdam Fossielvrij.

In het Klimaatakkoord (juni 2019) staan meer dan 600 afspraken om de uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan. Wie doet wat? En lukt het om de afspraken na te leven? In een serie lichten we er een paar sectoren uit. Worden er al successen geboekt, wat zijn de valkuilen?

Gemeenten

De taak van gemeenten is vooral: hun inwoners in beweging krijgen. Gemeenten bezitten immers zelf geen landbouwgrond of te verduurzamen huizen. Maar eigenaars verleiden of verplichten kan alleen met hulp van andere overheidslagen.

Tekst **Katja Keuchenius**

Beeld **Shutterstock**

De verduurzaming van Amsterdam heeft in veel opzichten de wind mee. GroenLinks is de grootste partij en de stad heeft flink wat geld en expertise in huis. “We zijn een relatief rijke stad. Er is bijvoorbeeld een heel ingenieursbureau dat voor ons werkt”, zegt duurzaamheidsadviseur Tjeerd Stam. De hoofdstad heeft dan ook flinke ambities, bijvoorbeeld om al in 2040 aardgasvrij te zijn. Dat is in de stedelijke omgeving tegelijkertijd lastig én makkelijk. Een drukke ondergrond maakt het plaatsen van nieuwe leidingen duur en moeilijk te plannen. Maar door de grote energievraag zijn alternatieven voor aardgas ook weer goed te organiseren. In 28 wijken maakt de stad nu concrete plannen om het aardgas te vervangen door warmtenetten, groen gas of elektrische systemen zoals warmte-koude opslag, waarbij overvloedige warmte tijdelijk wordt opgeslagen in de bodem. Tussen die opties moet straks per wijk een keuze worden gemaakt

door verschillende belanghebbenden. Denk aan energiebedrijven, netwerkbeheerders en niet te vergeten: de woningeigenaren. “De gemeente heeft nu eenmaal geen woningen in bezit”, zegt Stam. Het is dus praktisch onmogelijk om alle huizen in een wijk van het gas te halen. Amsterdam begint daarom bij de meest homogene buurten, waar bijvoorbeeld 70 procent in handen is van woningcorporaties. Ook daar helpt de grootte van de stad een handje mee. Meerdere ambtenaren kunnen hun tijd steken in samenwerking met woningcorporaties. “Dan kun je grote slagen maken”, zegt Stam. “Maar dat is nog geen oplossing voor de hele stad.” De TU Delft-alumnus ziet steeds duidelijker dat niet de technische, maar de sociale aspecten de grootste uitdaging zijn van de energietransitie. “Iedereen moet het willen en het kunnen betalen. Daar zijn we als maatschappij nog niet uit.” De hoofdstad lobbyt daarom bij het Rijk voor wetgeving om mensen op den duur te verplichten mee te doen met wijken aardgasvrij maken. “Met

Niet technische, maar sociale aspecten zijn de grootste uitdaging van de energietransitie

stimuleren en subsidiëren komen we een heel eind”, zegt Stam. “Maar er zijn instrumenten van het rijk nodig om te zorgen dat het gasnet straks niet voor één enkele woning blijft liggen.” Toch is verplichten niet altijd een goed idee. Stichting Amsterdam Fossielvrij maakte dit jaar succesvol bezwaar tegen een verplichte aansluiting op een warmtenet in de nieuwbouwwijk Sluisbuurt. Die verplichting zou namelijk ook gaan gelden voor huizen die zelf warmte produceren met zonnepanelen en warmtepompen.

Buitengebied

Aardgasvrije wijken zijn maar een deel van alle afspraken in het Klimaatakkoord. Naast de gebouwde omgeving moeten gemeenten ook verkeer, elektriciteit en industrie uitstootvrij maken. In Amsterdam is de haven een belangrijk onderdeel, in andere gemeenten zijn dat agrariërs. Om boerenbedrijven te motiveren om te verduurzamen doet de gemeente Ede een onderzoek naar emissiereducerende maatregelen in de landbouw. Het is een samenwerking met de hele regio, want Ede (115.000 inwoners) heeft in zijn eentje te weinig slagkracht. Samen met onder andere gemeenten, provincies, het waterschap, de Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO) én universiteiten kregen ze ruim 50 miljoen euro bij elkaar, waar het Rijk nog 20 miljoen bij legt. Al 90 boeren schreven zich in om een duurzame variant van hun veevoer, stalvloer of afzuiginstallatie te testen. “Zo’n regiodeal geeft urgentie en is een kans om alle partijen samen te krijgen”, zegt juridisch adviseur

De afspraken

- Om klimaatneutraal te worden in 2050 maakt elke gemeente zijn eigen routekaart. Op de korte termijn spraken ze dit alvast af:
- Eind 2021 hebben gemeenten plannen gereed om voor 2030 1,5 miljoen woningen te verduurzamen.
- De 30-40 grootste gemeenten wijzen in 2020 emissieloze zones aan.
- Agrarische gemeenten integreren vanaf 2019 klimaatafspraken in het innovatie- en stimuleringsbeleid voor de landbouw.

Nicole Hoos. Zo helpen bovenliggende overheden Ede mee om te verduurzamen. Maar dankzij die opschaling komen ze ook in het vizier van weer een andere overheid. Want ziet de Europese Unie de bedragen voor de verduurzaming van boerenbedrijven niet als verboden staatssteun? Het regionale onderzoek ligt nu stil om dat na te gaan. Ondertussen kijkt Ede ook naar boerenbedrijven voor een ander klimaatonderdeel: hernieuwbare elektriciteit. Het college sprak af om naast een paar windturbines en 300.000 panelen op daken ook 50 hectare grond te beleggen met zonnepanelen. Maar een plan voor de eerste concrete 8 hectare ‘zon op veld’ werd al weggestemd, na boze gezichten bij informatieavonden en officiële bezwaren tegen vergunningsaanvragen. Goede landbouwgrond mag niet naar grote energiebedrijven zonder binding met de plek, vinden veel Edenaren. In een openbare brief waarschuwt ook de lokale LTO-afdeling voor ‘cowboys in het buitengebied’. De gemeente streeft naar 50 procent lokaal eigendom van energieprojecten, maar kan ook niet helemaal zonder de energiebedrijven. Klimaatneutraal worden in 2050 lukt gemeenten nu eenmaal niet alleen. □

Veilig huis

Ooit, toen ik nog een ander blad maakte, zat ik wegens een buitengewoon onhandige familieplanning tijdens de productieperiode in Parijs. Mijn vaste redacteur zat in Berlijn. Gezamenlijk ‘brachten’ we zoals dat heet ‘ons blaadje naar de drukker’, in Amsterdam. Niemand die het doorhad. Hoe vaak zie ik de vele mensen die samen *Down to Earth* maken – journalisten, fotografen, illustratoren, vormgever – nu in real life? Sporadisch. Dus een beetje extra online thuiswerken wegens een virusuitbraak, ik dacht: daar draai ik mijn hand niet voor om. Dat viel tegen. Als eerste schrapten we de agenda, want alle evenementen werden afgeblazen. Vervolgens konden de filmrecensies de prullenbak in – er valt gelukkig heel veel moois online te kijken nu (p. 41) – en raakte de fotograaf van onze rubriek De Activist in de problemen (p. 19); bij mensen thuis of op het werk afspreken werd een *no go*. Ondertussen zit mijn redacteur weliswaar niet in Berlijn maar wel alle dagen thuis in Tiel. En hoe moet je de benodigde collega’s treffen te midden van alle mail-, zoom-, skype- en whatsappchaos, waar thuislessende kinderen voortdurend door het beeld spoken? Voor de duidelijkheid: er was niet eens iemand ziek. Maar de coronamaatregelen hebben hier een daar ook een voordeeltje, roepen de optimisten onder ons. De lucht is minder vervuild, vooral in grote steden waar een *lockdown* geldt. Op sommige plekken is de stikstofdioxide gehalveerd – in Barcelona bijvoorbeeld, en Madrid. Er wordt nauwelijks nog gereisd en gevlogen; goed nieuws qua CO₂-uitstoot. Maar wie heeft er straks nog werk? De economie kreunt en knarst. KLM schrapt duizenden banen en talloze zzp’ers zitten zonder werk. De KLM kreeg subiet overheidssteun beloofd, maar die zzp’ers moesten het voorlopig maar uitzoeken, riep Wiebes aanvankelijk. Honderden miljarden euro’s aan noodmaatregelen worden aangekondigd om het coronavirus te bestrijden en de economische gevolgen ervan te beperken, en de concurrentie voor die middelen is groot. Hoeveel zal er naar de KLM gaan? De IATA, de internationale vereniging van luchtvaartmaatschappijen, vroeg om \$200 miljard aan steun. Moet de belastingbetaler – alweer – de grote ondernemingen redden, nu het crisis is? Bedrijven die het roer sowieso radicaal om moeten gooien nu, want ze slopen het klimaat. Of kan het deze keer anders? Krijgt het economisch herstel straks een duurzaam tintje? De schaal waarop overheden nu reageren laat in ieder geval zien: het kán dus wel, verstrekkende noodmaatregelen nemen. Ook om de klimaatcrisis aan te pakken, zou je dan denken. En dan inderdaad niet de zzp’ers achteraan laten sluiten, maar klimaatbeleid voeren dat eerlijk is. Zodat iedereen mee kan doen (zie p. 36) en mensen niet in de schulden terechtkomen als gevolg van de energietransitie (p. 8). Zodat iedereen in de toekomst hopelijk een veilige plek heeft om te wonen (p. 20). Of om te werken, als we vanwege een rondwarend virus voorlopig even niet naar buiten mogen.

Carolien Ceton, hoofdredacteur

#BirthStrike

Het is nogal een statement: in geboortestaking voor het klimaat. Zolang overheden en bedrijven niet in actie komen, weigeren BirthStrikers kinderen te krijgen. “Ik hoop dat er iets verandert voordat het biologisch gezien voor mij te laat is.” Tekst en Beeld **Sanne Derks**

Adam Ley-Lange en Jessica Johannesson hadden net besloten dat ze graag kinderen wilden. Toen brachten de Verenigde Naties het IPCC-rapport uit, over de verwachte gevolgen van de opwarming van de aarde. “Klimaatverandering was voor mij altijd iets abstracts en ver weg”, vertelt Johannesson. “Door dat rapport realiseerde ik me dat het juist heel concreet en dichtbij is: we stevenen af op een klimaatramp.” Kun je dan nog wel een kind op de aarde zetten, vroeg het Britse koppel zich af. Ley-Lange: “Binnen 12 jaar staan ons enorme rampen te wachten als er nu niet wordt ingegrepen. Dat is dus nog binnen de kindertijd van ons kind, als dat nu geboren zou worden.” Ze besloten hun kinderwens voorlopig in de ijskast te zetten en sloten zich aan bij de BirthStrike-beweging. “BirthStrike is opgericht om de alarmbel te luiden. Zolang het systeem niet verandert, staken wij het krijgen van kinderen”, aldus de oprichtster, Blythe Pepino. “Het is een statement om aan politici en de wereld te laten zien dat we willen dat ze in actie komen voor het klimaat.” De milieuactiviste en zangeres uit Londen schreef een manifest, dat inmiddels wereldwijd door 700 mensen is ondertekend. Om meteen maar een misverstand uit de weg te ruimen: in geboortestaking zijn wil niet zeggen dat je nóóit meer kinderen zult

krijgen. Adam Ley-Lange: “Een staking van je werk betekent ook niet dat je nooit meer gaat werken.” Het is ook niet zo dat ze van kinderen afzien om op die manier hun voetafdruk te verkleinen, ook al zo’n hardnekkig misverstand. Het gaat niet om een individuele keuze, maar om het signaal dat we met deze beweging afgeven, zegt Ley-Lange. “Als een huis in brand staat, gaat het alarm af. Maar dat alarm zorgt er niet voor dat het vuur dooft. Daarvoor moet je iets anders doen. Je moet in actie komen.” Die actie moet van politici en grote bedrijven komen, legt Pepino uit. “We houden hen verantwoordelijk voor de klimaatproblemen. Door in geboortestaking te gaan, hopen we hen in beweging te krijgen.”

Collectieve actie

Pepino is fel gekant tegen het idee dat je klimaatverandering kunt tegengaan door individueel te kiezen voor geen of minder kinderen. “Wij vragen juist om systeemverandering. Geboortepolitiek zien we niet als oplossing. Het is immoreel om mensen op te roepen minder kinderen te krijgen, zoals een organisatie als Population Matters bijvoorbeeld doet.” BirthStrike staat juist voor collectieve actie, en wil zo bedrijven verantwoordelijk stellen voor de schade die ze aanrichten. Sociologe Katie Dow, onderzoeker van reproductieve keuzes in het licht van klimaat-

verandering, wijst op de strategieën van de fossiele brandstofindustrie. Daarin worden individuen verantwoordelijk gesteld voor klimaatverandering. Mensen hebben dat idee geïnternaliseerd, zegt Dow, en gaan zo voorbij aan de verantwoordelijkheid van de bedrijven zelf. BirthStrike is dus in de eerste plaats een mediacampagne, die wereldwijd al heel wat aandacht heeft gekregen. Maar wel een die verregaande consequenties kan hebben voor het persoonlijke leven van de deelnemers. Het is tenslotte maar afwachten of de gevraagde actie van overheid en bedrijven op tijd komt. Voor de 34-jarige Pepino is de urgentie zo groot dat ze niet anders kan dan dat risico te aanvaarden. “BirthStrike is geen bindende overeenkomst. Iedereen is altijd vrij om zijn mening te veranderen. Voor mijzelf is het erg onwaarschijnlijk dat de ommezwaai nog op tijd komt, voordat ik geen kinderen meer kan krijgen. Pijnlijk, maar ik zie lijden als een onvermijdelijk deel van het leven. Dus blijf ik in geboortestaking.”

Waarom gaan mensen in geboortestaking? Drie BirthStrikers vertellen wat deze keuze voor hen betekent. →

Blythe Pepino (34)
Singer-songwriter van de band Mesadorm

“Voor mij was de beslissing tweeledig. Allereerst had ik grote zorgen over het krijgen van kinderen in een wereld die op het punt staat in elkaar te storten. Ik vond het egoïstisch om toch een kind te krijgen ondanks de gevaren. Daarnaast wil ik me graag actief inzetten, en dat lijkt me lastig als ik mijn tijd moet besteden aan het verzorgen van een kind. Door geen kind te krijgen, heb ik meer tijd voor mijn activisme. De beslissing wel of geen kinderen te krijgen, is veel complexer dan besluiten geen vlees meer te eten, of minder te vliegen. Het gaat niet zomaar om een gedragsverandering, maar over iets heel existentieels. Het heeft verregaande consequenties, niet alleen voor het lichaam, maar ook voor levensstijl en zingeving. BirthStrike geeft ruimte om gevoelens van verdriet, rouw en angst met elkaar te delen. Het is een veilige plek om over ingrijpende keuzes te praten.

BirthStrike wordt vaak over één kam geschooren met de ngo Population Matters. Dat is problematisch, want Population Matters ondermijnt de reproductieve keuze van vrouwen. Zij benadrukken hoe belangrijk het is dat de wereldbevolking afneemt. Maar reproductieve rechtvaardigheid betekent dat een vrouw voor 100 procent veilig en heilig haar eigen keuze moet kunnen maken, of ze wel of geen kinderen krijgt en hoeveel. Verandering is nodig, ook volgens BirthStrike, maar dat betekent niet dat het geboortecijfer omlaag moet. Het systeem

moet veranderen; we moeten een maatschappij opbouwen zonder CO₂-uitstoot, met hernieuwbare energie en minder consumentisme. In mijn ideale toekomst kan de beweging weer verdwijnen. Dan hebben we een ideologische verandering teweeggebracht en is de noodzaak om alarm te slaan verdwenen. Eigenlijk is die missie al geslaagd: we wilden een mediacampagne opzetten en BirthStrike heeft veel media-aandacht gekregen. Een van de doelstellingen van BirthStrike was het creëren van bewustzijn en dat is ons gelukt.” →

“In mijn ideale toekomst kan de beweging weer verdwijnen”

Nathan Nuckhir (26)
Sociaal werker

→ “Ik heb altijd gedacht dat ik een goede vader zou zijn. Zelf kom ik uit een groot gezin en het was vanzelfsprekend dat ik kinderen zou krijgen. Maar ik denk dat ik mijn kinderen geen veilige plek kan bieden. Binnen een decennium zullen we geconfronteerd worden met honger en watergebrek, wat zal leiden tot conflicten en oorlogen. Ik wil mijn kinderen niet blootstellen aan zulke horrorscenario’s. In een wereld die aan zichzelf ten onder gaat, vind ik niet dat ik een ‘keuze’ heb om geen kinderen te krijgen. Er is geen keuze. Het is natuurlijk wel

een heel grote en verdrietige beslissing. Vooral mijn moeder is teleurgesteld. En ik heb vaak ruzie met mijn vriendin die ook graag kinderen wil, maar geen BirthStriker is. Toch blijf ik erbij dat ik mijn verantwoordelijkheid als vader juist toon door géén kinderen te krijgen.

Toen ik als vrijwilliger werkte in het vluchtelingenkamp van Calais, kwam ik voor het eerst in aanraking met mensen die waren gevlucht voor de gevolgen van klimaatverandering. Dat maakte veel indruk. Ik ont-

moette Josh, de partner van Blythe, die me vertelde over BirthStrike. Voor mij kwam alles samen. Ik sloot me aan bij zowel BirthStrike als Extinction Rebellion. Sindsdien is mijn levensperspectief erg veranderd. Nu ik geen toekomst met kinderen meer voor me zie, voel ik me vrijer om me in te zetten voor een betere wereld. Ik ben deel van een generatie voor wie al veel zekerheden zijn weggevallen. Vaste banen, koophuizen. En nu dus ook kinderen. BirthStrike vervult voor mij vooral de rol van klankbord. Ik vind er emotionele steun en kan er mijn verdriet en angst delen. Als ik op korte termijn grote veranderingen zou zien – politici die zich op alle niveaus en in verschillende landen serieus in gaan zetten – dan zou ik mijn beslissing heroverwegen. Tot die tijd blijf ik bij mijn standpunt.”

“Ik toon mijn verantwoordelijkheid als vader juist door geen kinderen te krijgen”

Daze Aghaji (19)
Student geschiedenis en politiek

“Voor mij is het onmogelijk om een kind op deze wereld te zetten; een wereld die niets doet om zichzelf te veranderen. Mijn moeder vindt mijn reactie overdreven, maar voor mij ziet de toekomst er somber uit. Ik heb de hoop nog niet opgegeven dat het verandert, voordat ik biologisch gezien geen kinderen meer kan krijgen. Maar tot op heden zie ik politici weinig doen, terwijl de wereld in brand staat. En het vuur staat niet voor de deur maar is al binnen, in hun huizen. Ik heb moederlijke karaktertrekken, ik ben zorgzaam en ik hou van de energie van jonge mensen. Ik zou heel graag iemand groot willen brengen volgens mijn eigen waarden en principes. Misschien levert dat een individu op dat later, op zijn of haar beurt, ook weer grote veranderingen teweeg wil brengen. Helaas ziet het er niet naar uit dat ik dat nog mee ga maken. BirthStrike laat het menselijke verhaal zien

van de klimaatcrisis. Een beweging wil mensen beïnvloeden, in de hoop dat politici zullen volgen. Ze moeten wel, want zij vertegenwoordigen het volk. Ik vind het nogal wat dat juist jonge mensen nu opstaan voor het klimaat. Tieners zouden hun zakgeld moeten uitgeven aan snoep, in plaats van zich met dit soort zaken bezig te houden. Misschien zijn jongeren nog niet verstrikt geraakt in het cynisme van het leven, heb-

ben zij nog de kracht om te vechten en te geloven in verandering. Toch vraag ik me soms ook af: wat heb ik aan een diploma als de wereld eindigt? Het liefst zou ik volgend jaar geen klimaatactivist meer zijn, en me volledig richten op mijn studie. Maar ik heb hoop. Ik heb hoop dat ik op een dag in de eerste plaats historicus ben. En dat dit slechts een korte uitpatting was, noodzakelijk om het tij te keren.”

“BirthStrike laat het menselijke verhaal van de klimaatcrisis zien”

Dit artikel is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van Reporters in the Field van de Robert Bosch Stiftung en n-ost.

Nu de wereld door corona op z’n kop staat, worden er maatregelen genomen die tot voor kort ondenkbaar waren. De meeste zijn tijdelijk, voor zolang de crisis duurt. Maar ook de roep om structurele veranderingen is groot. Een greep uit wat er al gebeurt.

Tekst Rinske Bijl Beeld Unsplash, Shutterstock

Het kan dus wél

Milieuorganisaties weten: dit is hét moment om onze economie en samenleving te vergroenen. Milieudefensie kwam al snel na het uitbreken van de pandemie met een oproep voor duurzaam herstel, die inmiddels door 33.000 mensen is ondersteund. Verbind groene voorwaarden aan staatssteun, is een van de eisen. Uit een peiling van Kieskompas in opdracht van Greenpeace blijkt dat mensen door de coronacrisis welzijn belangrijker zijn gaan vinden dan welvaart. Staatssteun moet vooral naar de zorg en het onderwijs, en pas als laatste naar banken, industriële landbouw en de luchtvaart, vindt een meerderheid van de respondenten.

Ook wetenschappers laten van zich horen. 170 wetenschappers zetten hun naam onder een manifest in *Trouw*, waarin ze vijf voorstellen doen voor een ‘radicaal duurzamer en eerlijker Nederland’. Minder reizen, minder consumptie, investeringen in schone energie en circulaire landbouw: het zijn maatregelen waar de milieubeweging al veel langer voor pleit. Op Europees niveau is de urgentie ook voelbaar. In een interne nota over het herstellfonds schrijft de Europese Commissie: “Business as usual herstel is een gemiste kans, de beste garantie dat we opkrabbelen uit de ene crisis beseffen dat we de komst van de volgende hebben versneld.” Het herstellfonds zou daarom duidelijke duurzame randvoorwaarden moeten hebben, stelt Jorien de Lege, campagneleider

bij Milieudefensie. “Er moet fors geïnvesteerd worden in bedrijfstakken die we willen laten overleven, maar dan wel op een groene manier.” De Engelse wetenschapper Danny Dorling vat het mooi samen in een interview met NRC: “De wakeup-call is: geloof politici nooit meer als ze zeggen dat iets niet kan. Ze kunnen wel dingen doen, maar doen dat pas als ze vinden dat het echt nodig is.”

De crisis biedt kansen, dat moge duidelijk zijn. We zetten 7 voorbeelden van duurzaam beleid in reactie op corona op een rijtje.

1. Minder vliegverkeer

Door alle reisbeperkingen ligt het vliegverkeer wereldwijd nagenoeg stil. In april vlogen 98 procent minder reizigers van en naar Schiphol dan het jaar daarvoor. Dat betekent een flinke daling van de CO₂-uitstoot. Maar ook dat Lelystad Airport in een klap overbodig is geworden. De opening is voorlopig uitgesteld tot november 2021, maar tegenstanders hopen dat het vliegveld er nu helemaal niet meer komt.

Ondertussen is er veel gesteggel over staatssteun aan luchtvaartmaatschappijen. KLM krijgt geld, maar over de voorwaarden wordt nog onderhandeld. De roep om de steun te gebruiken om groene maatregelen af te dwingen is luid. Frankrijk deed dat al: daar moet AirFrance in ruil voor steun het aantal binnenlandse vluchten terugdringen en de CO₂-uitstoot per passagier halveren. “Tegenstanders zijn bang dat KLM door

2. Verbod op handel in wilde dieren

Al snel na het uitbreken van het coronavirus werd een Chinese markt aangewezen als de plek waar het allemaal begon. Waarschijnlijk is het virus via een vleermuis op een Afrikaans schubdier overgedragen, die daar verkocht werd voor consumptie. Het is niet de eerste keer dat de handel in dieren tot het overspringen van virussen op mensen heeft geleid. Om nieuwe virusuitbraken te voorkomen, heeft China een verbod op de handel in wilde dieren ingesteld. Ook het eten ervan is verboden en China zegt hard op te treden tegen jagers en handelaren. Goed nieuws, vindt World Animal Protection, omdat de handel in wilde dieren met veel dierenleed gepaard gaat. “Wilde dieren worden vaak onder slechte omstandigheden gefokt of uit het wild gevangen, en

worden samengepakt in zakken of kleine kooien voor transport naar de markt, dodingsmethoden zijn vaak gruwelijk”, stelt de organisatie. World Animal Protection pleit daarom voor een wereldwijd en permanent verbod.

3. Geen kleding voor dumprijzen

Is het weer tijd om de uitverkoopwet in ere te herstellen? Tot 1984 was bij wet geregeld dat in Nederland alleen op twee vaste momenten per jaar uitverkoop gehouden mocht worden. Nu is het bijna het

hele jaar door uitverkoop, waardoor kleding voor steeds lagere prijzen wordt verkocht. Om kledingzaken te behoeden voor een *race to the bottom* in crisistijd, pleiten winkeleiers en een aantal politieke partijen voor een herinvoering van de uitverkoopwet. Niet voor het eerst trouwens. Sinds de afschaffing gaan er geregeld stemmen op om de wet weer in te voeren. In andere landen wordt de uitverkoop wel gereguleerd, zoals in België, Frankrijk en Italië. Geen gek idee: de kledingindustrie is verantwoordelijk voor zo’n 10 procent van de totale CO₂-uitstoot. Laat consumenten dus weer een reële prijs voor kleding betalen en maak *fast fashion* zo een stuk minder aantrekkelijk.

strengere voorwaarden nog dieper in een crisis raakt”, zegt Jorien de Lege van Milieudefensie. “Maar vergeet niet dat het bedrijf ook voor de crisis al weinig winst maakte. Dus laten we KLM klaarmaken voor een gezonde toekomst waarin duurzaamheid belangrijker wordt. Een kleiner bedrijf, dat gewoon belasting betaalt, plus een progressieve ticket tax.” Je kan je ook afvragen waarom luchtvaart-

maatschappijen eigenlijk zo nodig overeind moeten worden gehouden. De invloedrijke belegger Warren Buffet heeft zijn vertrouwen in de sector opgezegd. Hij verkocht al zijn aandelen in Amerikaanse luchtvaartmaatschappijen, ter waarde van 6 miljard dollar. Als overheden zijn voorbeeld zouden volgen, kan die staatssteun mooi geïnvesteerd worden in snelle en betaalbare internationale treinverbindingen.

4. Basisinkomen

In Nederland werden zzp’ers die door de coronamaatregelen ineens zonder inkomsten kwamen te zitten al snel uit de brand geholpen door de overheid. De TOZO-regeling werd razendsnel opgetuigd, en gold opvallend genoeg de eerste drie maanden voor alle freelancers die door de maatregelen geraakt werden. Ook voor diegenen die wel een flinke spaarrekening of goed verdienende partner hebben. Inkomenssteun zonder allerlei criteria en uitgebreide controle vooraf – dat komt al aardig in de buurt van het basisinkomen.

In Spanje gaan ze nog een stapje verder. Daar werd in eerste instantie een tijdelijke noodmaatregel voor mensen zonder inkomens ingesteld. Maar wel met de intentie om hier uiteindelijk een permanent basisinkomen van te maken. En als ze dan toch bezig zijn, waarom niet meteen in heel Europa? Vice-premier Pablo Iglesias roept samen met collega’s uit Portugal en Italië op om een Europees basisinkomen in het leven te roepen. Om de economie te redden, uiteraard, maar niet voor niets is het basisinkomen ook in groene kringen populair. Het verlegt de focus van economische groei naar welzijn, en opent zo de deur naar een meer duurzame economie en samenleving. Ook de 175 wetenschappers achter het manifest in *Trouw* pleiten voor een universeel basisinkomen. In Zuid-Korea gebruiken ze inkomenssteun om de lokale economie te stimuleren. Iedereen (de meest kwetsbare mensen eerst) krijgt eenmalig een vast bedrag per persoon of gezin. Het geld kan alleen in het eigen district uitgegeven kan worden, bij traditionele markten en kleinschalige levensmiddelenwinkels. Wie het geld niet binnen 3 maanden uitgeeft, doneert het automatisch aan mensen die werkloos zijn of tijdelijk geen inkomens hebben.

→ 5. Eisen aan bedrijven

Je hand ophouden in slechtere tijden? Alleen als je in betere tijden mee hebt betaald. Polen en Denemarken stellen duidelijke voorwaarden aan de financiële steun aan bedrijven die door corona in zwaar weer terecht zijn gekomen. Polen steunt alleen bedrijven die de afgelopen 2 jaar belasting hebben betaald in het land zelf. Bedrijven die elders geregistreerd staan om zo minder belasting te betalen komen niet in aanmerking. Denemarken sluit bedrijven uit die geregistreerd staan in een belastingparadijs.

Gek genoeg staat Nederland niet op de zwarte lijst, ook al staan hier heel wat buitenlandse bedrijven geregistreerd vanwege de gunstige tarieven voor grote bedrijven. Deense bedrijven die steun ontvangen mogen de komende 2 jaar ook geen dividend uitkeren aan aandeelhouders en geen eigen aandelen opkopen. De Europese Commissie wil dit voorbeeld volgen en werkt aan een voorstel om deze regels voor de hele Europese Unie in te voeren. En Nederland? Die deed niet zo moeilijk in de eerste ronde van staatssteun. Over de tweede ronde is beter nagedacht. Ook hier mogen bedrijven die een beroep doen op steun straks geen dividend meer uitkeren en geen bonussen uitbetalen. “Maar daar hoeft niemand de vlag voor uit te hangen”, vindt Jorien de Lege van Milieudefensie. “Dat lijkt me volkomen logisch. Nu moeten er nog groene voorwaarden aan die bedrijven worden gesteld.”

6. Ruimte voor de fiets

Drukke metro's en treinen, dat is voorlopig geen goed idee. Autodeelplatform MyWheels meldde enthousiast een explosieve stijging van het gebruik van deelauto's, van wel 60 procent. Maar echt goed nieuws is het natuurlijk niet, als meer mensen uit angst voor coronabesmetting de auto pakken in plaats van het openbaar vervoer. Het kan ook anders. Milaan was de eerste grote stad die aankondigde om voetgangers en fietsers meer ruimte te geven door de wegen aan te passen en fietspaden aan te leggen. Onder meer Rome, Bogotá, Parijs, Adelaide, Berlijn en Boedapest volgden al snel. Het is nog even de vraag hoeveel van deze pop-up fietspaden ook na de coronacrisis blijven bestaan. Maar zeker in steden waar luchtvervuiling en verstopping door teveel auto's al langer een probleem zijn, kan dit best wel eens een structurele oplossing blijken. In Amsterdam gaat de fiets inmiddels bijna aan zijn eigen succes ten onder. De fiets-

paden zijn er zo druk, dat anderhalve meter afstand houden praktisch onmogelijk is. Er gaan dan ook al stemmen op voor een 'fietsloze binnenstad'. Maar wegen afsluiten voor auto's is natuurlijk ook een optie. Misschien kan Amsterdam nog een voorbeeld nemen aan Brussel. Daar geldt straks in de hele binnenstad een maximumsnelheid van 20 kilometer. Wel zo rustig.

7. Lokaal voedsel

Door de coronamaatregelen zagen kleinschalige lokale voedselproducenten een groot deel van hun klantenkring wegvallen, omdat zij normaal gesproken veel aan restaurants leveren. De Taskforce Korte Keten en campagnebureau Food Cabinet zetten (met steun van onder meer het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) de campagne Support Your Locals op om hen te ondersteunen. Op de website werden allerlei lokale voedselinitiatieven bij elkaar gebracht, vaak in de vorm van maaltijdboxen met regionale producten. Maar

ook een Frysk Borrelpakket met bier, worst en kaas of Polderknoflook uit de boerderij-automaat zijn via het platform te vinden.

Deze initiatieven van onderop krijgen nu steun van bovenaf. Het voedselsysteem moet radicaal anders, stelt de Europese Commissie in de in mei gepresenteerde Green Deal. Voedsel is verantwoordelijk voor 29 procent van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen, en dat moet omlaag. Kortere ketens en meer biologische landbouw dragen daar aan bij. De lokale voedselinitiatieven laten alvast zien hoe je de afstand van farm to fork op een succesvolle manier kunt verkleinen. Met steun van de Green Deal kan dit een structurele oplossing worden. Dat scheelt een hoop voedselkilometers en CO₂-uitstoot.

Ianthe Minnaert (16)
Is: middelbare scholier (5 vwo)
Missie: klimaatcrisis op de agenda zetten

Op 3 april zou je meedoen aan een klimaatmars. Vanwege corona werd dat een online actie. Dat was balen zeker?

“Dat was heel vervelend, we hadden er maanden naartoe gewerkt. Ik was coördinator en ging meerdere keren per week naar Amsterdam voor overleg en het aansturen van werkgroepen. Toen werd het een online staking. Iedereen kon een selfie op social media posten met de hashtags #digital-strike en #climatestrikeonline. Ik schreef erbij: We have to treat every crisis as a crisis. Want niet alleen corona, maar ook het klimaat is een crisis. We moeten zorgen dat de overheid dat niet vergeet.”

Wat vond je van de online staking?
“Het was vreemd, je kon niet goed overzien hoe groot de staking was. We waren die dag wel trending op Twitter. Het voordeel van online is dat het toegankelijk is, je hoeft je huis niet uit. Het nadeel is dat het eenzaam voelt. Een mars is gezellig. Dat is niet het doel, maar wel belangrijk, anders komen mensen niet. De online actie was leerzaam omdat we in de toekomst meer creatieve manieren moeten verzinnen om te demonstreren, zodat we blijven opvallen.”

Hoe ben je bij de klimaatbeweging betrokken geraakt?
“Ik ben altijd wel milieubewust geweest: het licht uitdoen, kort douchen. Maar toen ik op Instagram van Greta Thunberg hoorde, begreep ik pas echt hoe urgent het klimaatprobleem is. Met een vriendin ging ik spijbelen voor het klimaat, bij de Tweede Kamer. Meestal waren we met z'n vijven. Bij de klimaatmars een jaar later waren er meer dan 35.000 deelnemers. De beweging zal blijven groeien! Als we niks doen, heeft onze generatie geen toekomst meer.”

“Niet alleen corona is een crisis, het klimaat is dat ook”

Democratie op pauze

Pandemieën zijn een vruchtbare bodem voor de grillen van autoritaire regimes. Met lockdowns, avondklokken en noodtoestanden worden over de hele wereld de vrijheidsteugels aangetrokken. Politie-machten zijn uitgebreid, parlementen buitenspel gezet en politieke opposenten de mond gesnoerd. “De machthebbers maken gebruik van de crisis om een nieuw autoritarisme te bevorderen”, waarschuwt Friends of the Earth International (FoEI) in een statement. Volgens het netwerk van grassroots-milieuorganisaties werken regimes over de hele wereld aan de uitbreiding van hun politieke en militaire macht.

Daarbij wordt de coronacrisis misbruikt om wetgeving door te drukken die slecht is voor natuur- en milieubescherming. Regeringen grijpen de kans om de rechten van de inheemse bevolkingen te onderdrukken, afwijkende meningen met geweld de kop in te drukken, mijnbouw uit te breiden en landrechtenactivisten te vermoorden.

Dat is precies waar Milton Puertas Rizo bang voor is. Hij is betrokken bij Diplomacy 05-A, een organisatie die Colombiaanse mensenrechtenactivisten wil beschermen. “Wij maken ons zorgen dat de regering in haar streven om de

economie weer op gang te brengen, de regels versoepelt ten gunste van de (illegale) mijnbouw”, schrijft hij *Down to Earth* in een e-mail. Volgens Rizo wijst alles erop dat de regering de Colombiaanse, op grondstoffen gebaseerde economie in deze coronatijd

Zwaarbevochten groen beleid wordt door corona van tafel geveegd. Omdat duurzaamheid moet wijken voor economische belangen, maar ook omdat het sommige regeringen wel erg goed uitkomt. “We hebben twee problemen in Brazilië: het virus en de regering.” Tekst Sarah Haaij

Beeld Daniella van Bergen, Kemal Jufri en Greenpeace

wil versterken. “Ten koste van de milieurijsdommen van het land en met gevaar voor de mensen die onze rijkdommen beschermen.

Afrekenen

Onder de lockdown zijn het in Colombia de oorspronkelijke gemeenschappen en milieu-activisten die zwaar onder de crisis te lijden hebben. Al in de eerste weken van de pandemie, terwijl de wereld haperend tot stilstand kwam, werden daar meer sociale activisten dan ooit vermoord, schrijft *The Guardian* in maart. Rizo: “Alleen al tussen 24 maart en 23 april zijn zestien sociale leiders vermoord. Het is ongelooflijk zorgelijk.” Terwijl de regering zich concentreert op de pandemie, maken doodseskaders en milities misbruik van de situatie door met deze lokale activisten – voor hen vaak obstakels in hun illegale drugs- en mijnhandel – af te rekenen.

“Lokale leiders vertellen ons ook dat de bedreigingen toenemen.” Volgens Rizo gaat het vooral om boerenleiders en inheemse en Afro-Colombiaanse leiders die hun landrechten claimen. Ook mensen die zich tegen mijnbouw en houtkap keren en natuurlijke hulpbronnen zoals watervoorraden proberen te beschermen, worden bedreigd.

Al deze actievoerders liepen in Colombia ook vóór de coronacrisis al groot gevaar, weet Rizo. Dat is de reden waarom hij een jaar geleden vanuit Nederland zijn organisatie Diplomacy 05-A oprichtte. Om aandacht te vragen bij het Internationale Strafhof voor de situatie van mensen- en natuur-rechtenbeschermers in Colombia, “en om activisten hierheen te halen, te ondersteunen en een adempauze te geven”. Maar een pijnlijk besef dringt nu tot Rizo door: doordat de activisten vanwege de lockdown thuis →

Milton Puertas Rizo

Deze 8 bij 12 meter grote muurschildering op De Haagse Hogeschool werd gemaakt door kunstenaarsduo Karski & Beyond. Met de Mural of Change brengt mensenrechtenorganisatie Justice and Peace een eerbetoon aan Greta Thunberg, Berta Cáceres en Vitaly Safarov, die zich op verschillende plekken in de wereld inzetten voor het klimaat, vrijheid en gelijkheid. Cáceres en Safarov werden vermoord vanwege hun activisme.

→ moeten blijven, kunnen ze zich moeilijker verstoppen voor gewelddadige partijen. Al een dag na onze mailwisseling stuurt Rizo een krantenartikel door. De 70-jarige Alejandro Llinás, lid van een lokale gemeenschapsorganisatie (Community Action Board of Clabazo Parte Alta) in de Sierra Nevada de Santa Marta in Noord-Colombia, is op 24 april op zijn ranch door twee gewapende figuren vermoord. Llinás verzette zich tegen criminelen die zich toeristische activiteiten in het natuurgebied toe-eigenen. Hij werd al langer bedreigd en had om bescherming van de autoriteiten gevraagd.

Dubbele crisis

De coronacrisis komt bovenop de crises die er in veel landen al waren, vertelt Danielle van Oijen van Milieudefensie. “Crises zoals voedseltekorten, landonteigening of excessief geweld.” Van Oijen, die palmolie en illegale houtkap in Afrika in haar portefeuille heeft, ziet hoe in de palmolie- en houtkap-industrie in Kameroen de werknemers nu onbetaald naar huis zijn gestuurd. “Protest hiertegen is volgens onze lokale partner CED met geweld neergeslagen. Verschillende medewerkers van een houtkapbedrijf liggen in het ziekenhuis.” Arbeiders die wel aan het werk gaan, krijgen geen hulpmiddelen om zich tegen het virus te beschermen. Ook van afstand houden is geen sprake, “de trucks die de werknemers naar de werkplek brengen, zitten volgepakt”, aldus Van Oijen. Ondertussen zitten de markten dicht en schieten de prijzen van levensmiddelen omhoog. “Het is echt een dubbele crisis.”

Boerenfamilies kunnen hun gewassen niet meer kwijt op de markt, vluchtelingen zitten in tentenkampen hutjemutje op elkaar

Palmvruchten worden verzameld op een oliepalmplantage, Indonesië.

gepakt. Zij betalen de prijs met hun gezondheid en veiligheid. “De pandemie versterkt de verschillen die door rijkdom, geslacht, klasse en etniciteit zijn ingezet”, ziet FoEI ook in andere landen gebeuren. “En zo worden de hoogste kosten gedragen door degenen die het minst in staat zijn om ze te betalen.”

Inheemse bevolking

In Brazilië zijn het de oorspronkelijke bewoners van de Amazone, voor wie natuurbeschermmer Adriana Ramos haar hart vasthoudt. Aan de ene kant is er het infectiegevaar dat geïsoleerde, inheemse dorpen bedreigt. Tegelijkertijd liggen er in de lockdown extra veel illegale goudmijnwerkers en houthakkers op de loer. “We hebben twee

problemen in Brazilië,” zegt Ramos, “het virus en de regering”. Ramos is beleidscoördinator bij het Braziliaanse Instituto Socioambiental, gericht op klimaatwetgeving en natuurbehoud. “Onze president (Bolsonaro – red.) heeft het virus nooit serieus genomen en zich vooral op de economische situatie gericht.” Doordat Bolsanora corona in de eerste weken bleef afdoen als ‘een griepje’, kwam de Braziliaanse lockdown relatief laat. Niet de president, maar ministers en regionale politici riepen op om thuis te blijven, vertelt Ramos. Medio mei is Brazilië met afstand het land met de meeste coronabesmettingen van Zuid-Amerika en zijn er 16.000 doden geteld. “De gebieden die het hardst worden getrof-

Kaalslag om ruimte te maken voor een palmolieplantage, Kameroen.

fen, zijn die in de Amazone. Daar hebben we de meeste coronadoden, waaronder behoorlijk wat gevallen onder de oorspronkelijke bewoners.” Die gevallen concentreren zich nu nog in de grote Amazone-steden, “maar onze zorg is dat het virus de inheemse gemeenschappen bereikt. Dat zou een ramp zijn. De inheemse bevolking is vatbaarder, heeft minder weerstand en is minder met andere ziekten in aanraking gekomen. Bovendien is er nauwelijks zorg in deze gebieden.” Om besmetting te voorkomen, hebben inheemse groepen de toegangswegen tot hun leefgebieden afgesloten met blokkades, of zijn dieper de jungle ingetrokken. Door de lockdown en het reisverbod kan het Instituto Socioambiental deze regio’s in de Amazone nu niet bezoeken. Dus wordt er overgeschakeld op digitale middelen: met podcasts en video’s wordt zo betrouwbaar mogelijke informatie over het virus aan de oerwoudgemeenschappen verstrekt. “WhatsApp is vaak de enige levenslijn met de buitenwereld, dus nu erg

Adriana Ramos

“Gebieden in de Amazone worden het hardst getroffen” - Adriana Ramos

belangrijk”, aldus Ramos. Daarnaast probeert ze met haar organisatie beschermingsmaterialen bij de mensen te krijgen, zodat “als het echt moet” er veilig naar de steden gereisd kan worden.

Waardevast goud

Met de natuurorganisaties, parkwachters en overheidspersoneel op afstand wordt er ook in de Amazone veel minder gesurveilleerd. Illegale houthakkers en mijnwerkers zien in de corona-chaos een kans om de inheemse gebieden nog verder binnen te dringen. “Het is waar,” beaamt Ramos, “de illegale goudactiviteiten in de beschermde gebieden nemen nu al toe.” Dat hoort ze van de gemeenschappen. Goud is in tijden van crisis extra gewild, want waardevast. “Er zijn duidelijke tekenen dat het goud delven toeneemt en daarmee ook de ontbossing.” Bovendien dringt met de illegale arbeiders ook het gevaar op besmetting de gebieden binnen. Van de Bolsonaro-regering verwachten Ramos en haar collega’s op dit punt geen

actie. De toename in boskap en ontginning was ook voor de corona-uitbraak al ingezet. In de eerste 3 maanden van 2020 werd er 51 procent meer bos gekapt dan een jaar eerder. En onlangs schortte IBAMA, de administratieve arm van Brazilië’s milieuministerie, vanwege corona ook nog eens alle milieu-licenties op die bedrijven normaal gesproken nodig hebben bij kleinschalige activiteiten. Wat de impact hiervan gaat zijn kan Ramos nog niet zeggen, “maar het sein staat voor ons duidelijk op rood”.

Milieubeleid overboord

Brazilië is niet het enige land waar momenteel aan milieu- en klimaateisen wordt gemorreld. Ook het Amerikaanse Environmental Protection Agency (EPA) heeft de handhaving van de milieuwetgeving tijdens de lopende uitbraak van het coronavirus opgeschort. Bedrijven hebben het signaal gekregen dat ze geen sancties zullen krijgen als ze gedurende deze periode de boel vervuilen. Aan de andere kant van de Stille Oceaan, in →

“De pandemie versterkt de verschillen die door rijkdom, geslacht, klasse en etniciteit zijn ingezet ” - FoEI

“Nu mensen niet in groepen bijeen mogen komen, wordt de lokale gemeenschappen niet meer om toestemming voor kapconcessies gevraagd” – Danielle van Oijen

→ Indonesië, staan houtkap-afspraken met de EU onder druk. Via de vrijwillige partnerschapsovereenkomst FLEGT/VPA wordt al jarenlang geprobeerd om het hout dat Europa importeert zo ‘schoon’ mogelijk te maken. “Alleen Indonesië is het gelukt om FLEGT-licenties af te geven”, zegt Perrine Fournier van bosbehoud-organisatie FERN. “Dat betekent dat het hout in de keten – van

Perrine Fournier

de kap tot aan de export – gecheckt is, aan sociale- en milieueisen voldoet en naar de EU geëxporteerd kan worden.” Maar nu heeft Indonesië’s handelsministerie aangekondigd dat vanaf eind mei bepaalde wettelijke documenten niet meer nodig

zijn voor de houtexport. Dit om de gevolgen van covid-19 voor de economie van het land te helpen verzachten. “Het is echt verontrustend”, zegt Fournier. “Bedrijven in het hele proces kunnen dan doen wat ze willen. Dan is er geen enkele manier meer om na te gaan of het hout legaal is of niet.” Corona helpt niet om de standaarden voor houtkap op te krikken, zegt Fournier. Integendeel: “Er is al lang een lobby in Indonesië om de FLEGT-afspraken te versoepelen. Nu wordt corona gebruikt om dat erdoorheen te drukken.” Helemaal verkeerd, vindt Fournier. “Onderzoeken laten zien dat biodiversiteit een rol speelt bij de uitbraak van covid-19. Daar moeten we onze lessen uit trekken. We moeten onze bossen en dieren beschermen om toekomstige pandemieën te voorkomen.” De crisis aangrijpen om een groene, meer duurzame agenda door te voeren: die roep klinkt niet alleen binnen de milieubeweging, maar

Een illegale goudmijn in de Amazone, Brazilië.

ook ver daarbuiten. Maar hoe voer je de druk voor zo’n groene agenda op?

Haperende democratie

Door alle corona-beperkingen hebben milieubeschermers het alleen maar lastiger gekregen. Zo is er in Kameroen een verguningsproces voor kapconcessies in het beschermde Ebo-reservaat in de maak. Normaliter moet lokale gemeenschappen om hun toestemming worden gevraagd. “Maar nu mensen niet in grote groepen bijeen mogen komen,” zegt Van Oijen, “wordt dat toestemmingsgedeelte overgeslagen. De overheid maakt misbruik van de situatie.” In Brazilië ziet ook Ramos de democratie haperen. Daar staat een wetsvoorstel waarmee land makkelijker toegeëigend kan worden klaar voor het parlement. “Het parlement komt nauwelijks bij elkaar, maar ontmoet elkaar online voor een ‘noodgevallen online stemming’. Hoe kunnen wij nu druk mobiliseren? Hoe kunnen wij de parlementsleden bereiken en over het wetsvoorstel discussiëren? We hebben alleen de sociale netwerken nog.” Ze is bang dat veel van dit soort schadelijke wetsvoorstellen nu extra snel worden doorgevoerd. Zonder bewegingsruimte en lobbymogelijkheden en mét reisrestricties heeft de hele klimaatbeweging het een stuk lastiger gekregen. De Verenigde Naties stelden al twee belangrijke klimaatbijeenkomsten uit tot volgend jaar: de klimaattop COP26 die zou plaatsvinden in het Schotse Glasgow, en een VN-conventie voor biodiversiteit in het Chinese Kunming. Nieuwe data zijn nog niet bekend. Ook publieke demonstraties, een van de krachtigste democratische wapens van de groene beweging, worden gemist. Protesteerden er vorig jaar nog meer dan een miljoen jongeren in de grootste Klimaatmars ooit, dit jaar verplaatste het verzet zich noodgedwongen naar online.

Maar hoe populair ook, een Twitter-hashtag is niet hetzelfde als een menigte in de straten van alle wereldsteden. “En ondertussen willen overheid en bedrijven zo snel mogelijk terugkeren naar de normale gang van zaken”, zegt Ramos. “Dus moeten wij nadenken hoe de huidige situatie kan helpen om al die klimaatzorgen die wij al jaren hebben, nu op de agenda te krijgen.” □

Erik Lu (29)
Is: docent biologie
Missie: rechtvaardige verdeling van grondstoffen én lasten

Je bent beheerder van Facebookgroep ‘De Nederlandse Klimaatbeweging’. Waarom?
“Tijdens mijn studies water & environment en milieuwetenschappen werd ik actief in de klimaatbeweging. Ik hielp een klimaatmars organiseren en gaf gastlessen over klimaatverandering. Toen ben ik ook lid geworden van deze Facebookgroep. Vorig jaar was de pagina bijna een jaar dicht omdat er ruzie was ontstaan, juist toen de klimaatbeweging erg groeide. Ik vond dat de pagina weer open moest, want we hebben alle middelen nodig. Daarom heb ik mezelf aangeboden als beheerder. Inmiddels hebben we meer dan 4000 leden.”

Is het niet vervelend om als politieagent te moeten optreden?
“Het is juist ontzettend leuk! Ik verdiep me in allerlei soms controversiële onderwerpen, waaronder ecofascisme. Het is bijvoorbeeld onrechtvaardig om te zeggen dat het coronavirus goed is voor de aarde, omdat niet iedereen er evenredig door wordt geraakt. Ja, de lucht is schoner, maar sommige mensen hebben geen zeep om hun handen te wassen of wonen in een vluchtelingenkamp - zij worden veel harder getroffen. Wij zijn een emancipatiebeweging en willen inclusief zijn. Een beweging die racistisch of seksistisch is, is gedoemd te mislukken. Wij kunnen ons dat niet permitteren. Er staat te veel op het spel.”

Ben je altijd al zo idealistisch geweest?
“Als kind dacht ik altijd: als ik groot ben, is er geen oorlog en honger meer. Toen ik 17 jaar was, kwam ik erachter dat voor het vlees dat wij eten veel veevoer nodig is. Dat wordt ver weg verbouwd op plekken waar vaak honger heerst. Een vreselijke ontdekking: dat ik zelf onderdeel ben van het probleem. Daarom ben ik nu al zo’n vier jaar veganist.”

“Als ik groot ben, is er geen oorlog en honger meer”

Onverwoestbaar plastic

Deze foto had eigenlijk niet mogen bestaan, volgens fotograaf Justin Hofman. Zeepaardjes houden zich met hun staart vast aan zeewier om zich door de stroming mee te laten varen. Bij het Indonesische eiland Sumbawa is het water zo vervuild, dat dit zeepaardje zijn toevlucht nam tot een wattenstaafje.

De fototentoonstelling *Planet or Plastic* moest dicht, vanwege corona. Tegelijkertijd neemt – ook door corona – het gebruik van wegwerpplastic wereldwijd toe. De vragen die de expositie stelt, zijn daarom urgenter dan ooit. Sinds 1 juni weer in het Museon te bekijken. *Down to Earth* geeft een voorproefje.

Tekst **Rinske Bijl**

De foto's van het met aan-
gespoeld plastic bezaaide
strand en de verstrikt
geraakte schildpad doen
schrikbarend vertrouwd
aan. Ze vertellen een verhaal
dat we inmiddels kennen: van
het zwerfafval en de plastic soep, de
vervulde natuur en de dieren die
eraan doodgaan. Ook de fototentoon-
stelling *Planet or Plastic*, die het Museon
in samenwerking met National
Geographic organiseerde, toont een
aantal beelden die in een klap duide-
lijk maken hoe vernietigend plastic
kan zijn voor de natuur. Het elegante
zeepaardje met zo'n lullig watten-
staafje, dat vergeet je niet meer.
Maar de expositie laat ook zien hoe er
wereldwijd naar oplossingen wordt
gezocht om minder plastic afval te pro-
duceren. Door plastic te hergebruiken
bijvoorbeeld, of alternatieve materia-
len te ontwikkelen. Dat je ook als con-
sument verschil kan maken, bewijst de
foto van een jampotje met afval: het
totale restafval dat een Amerikaanse
blogster dankzij een *zero waste*-levens-
stijl in twee jaar produceerde.
En de expositie vertelt nog veel meer
verhalen over plastic. Dat plastic hal-
verwege de 19e eeuw met de beste
bedoelingen is uitgevonden als dier-
vriendelijk alternatief voor ivoor,
bijvoorbeeld. Plastic werd niet voor
niets zo populair: het is licht, sterk,
goedkoop en hygiënisch. Juist het
onverwoestbare karakter ervan maakt

dat het veel langer meegaat dan meer
breekbare materialen als glas. Er
gebeurt ook veel goeds met plastic.
Fotograaf Jonas Bendikson legde vast
hoe inwoners van Delhi, India, dankzij
plastic jerrycans toegang tot schoon
drinkwater hebben. Er worden levens-
reddende airbags en motorhelmen van
gemaakt. En het verlengt de houdbaar-
heid van vers voedsel. Plastic is dus
zeker niet alleen maar slecht – zolang
het niet in de natuur terecht komt
tenminste.

Onmisbaar

Op 12 maart 2020 moest het Museon
de deuren sluiten vanwege de maat-
regelen tegen corona. En juist die
wereldwijde crisis maakt het plastic-
probleem actueler dan ooit. Het materi-
aal blijkt onmisbaar in de gezondheids-
zorg en de strijd tegen het coronavirus:
denk alleen al aan mondkapjes,
beschermende pakken, handschoenen,
injectiespuiten en infuusslangen. Ook
in de voedingsindustrie is het gebruik
van wegwerpplastic de afgelopen
maanden weer toegenomen, met een
duidelijke piek in het gebruik van –
hygiënische – verpakkingsfolie. De
plasticindustrie in de Verenigde Staten
zag haar kans schoon en voerde de
lobby voor plastic op. Plastic tasjes zou-
den veiliger zijn dan tassen van andere
materialen, stellen zij, hoewel onder-
zoek uitwijst dat het virus juist op plas-
tic langer overleeft dan op bijvoorbeeld
stof of papier. In verschillende

Amerikaanse staten werd het verbod
op plastic tasjes opgeheven of uit-
gesteld. En wat te denken van koffie-
ketens als Starbucks, die in verband
met corona geen koffie meer schenken
in zelf meegebrachte kopjes? Nu de
olieprijzen tot een dieptepunt zijn
gedaald, is de waarde van gerecycled
plastic ook nog eens omlaag gegaan:
het is ineens weer een stuk goedkoper
om nieuw plastic te produceren.
Gelukkig is er ook goed nieuws. Vorige
maand deden consumenten in België
en Nederland een dappere poging een
maand lang zonder plastic te leven.
Onder de noemer 'Mei Plasticvrij' deel-
den ze tips en ervaringen, en riepen
anderen op hun gebruik van plastic te
verminderen. Ook op Europees niveau
is de urgentie voelbaar: in maart teken-
den 15 landen en 66 bedrijven het
Europese Plastic Pact. Met als gezamen-
lijk doel 20 procent minder nieuw
geproduceerd plastic, te bereiken door
minder plastic te gebruiken en meer
plastic te recyclen. En in ons eigen land
ging staatssecretaris Stientje van
Veldhoven eindelijk overstag: met
ingang van 1 juli 2021 komt er statie-
geld op kleine plastic flessen. Daarmee
zou het aandeel plastic flesjes in het
zwerfafval met 70 tot 80 procent terug-
gebracht kunnen worden. →

→ **Jordi Chias** – Het wordt ook wel *ghost fishing* genoemd: schildpadden en andere zeedieren die verstrikt raken in oude visnetten die in zee drijven. Deze schildpad werd door de fotograaf aangetroffen in de Middellandse Zee, vlakbij de Spaanse kust. Het dier kon nog net zijn hoofd boven water houden om adem te halen, maar zou het zonder hulp van de fotograaf niet hebben overleefd.

Richard John Seymour – *Eye candy* of hoofdpijn? Je zal er maar de hele dag tussen staan. En dan te bedenken dat deze winkel er slechts een van de meer dan 70.000 is, in Yiwu International Trade City, de grootste groothandelsmarkt ter wereld voor huishoudelijke goederen. China is verantwoordelijk voor meer dan een kwart van de totale productie van plastic wereldwijd. Het grootste deel daarvan is bestemd voor de export.

Mandy Barker – Het lijkt wel of er in de oceaan nieuwe levensvormen of planeten ontstaan. Dit zijn oude visnetten en vislijnen, die onder water worden meegevoerd door de stroming en getijden. Hierdoor ontstaan nestachtige balletjes die ook ander afval dat ze onderweg tegenkomen in zich opnemen.

Randy Olson – Wereldwijd wordt ongeveer een vijfde van al het plastic afval hergebruikt. In de Verenigde Staten gaat het maar om 10 procent. Deze foto is gemaakt in de grootste recyclingfabriek in het land, waar dagelijks 500 tot 600 ton afval wordt verwerkt. De fabriek staat in San Francisco, Californië.

Jennifer Lavers – Dit is geen drukbezocht strand aan het einde van de dag. Dit is het beeld van een onbewoond eiland in de Stille Oceaan, Henderson Island, een van de meest afgelegen gebieden in de wereld. Hier spoelen iedere dag enorme hoeveelheden afval uit Rusland, de Verenigde Staten, Europa, Zuid-Amerika, Japan en China aan. De fotograaf is onderzoeker aan de University of Tasmania, en schatte in 2015 dat er 38 miljoen stuks afval op de verlaten stranden lagen, het merendeel plastic.

Jonas Bendiksen – Inwoners van een sloppenwijk in Delhi, India vullen jerrycans met schoon drinkwater. Jerrycans zijn licht en stevig, en daarmee een ideale manier om water te vervoeren naar plekken waar geen waterleiding is. Ook bij natuurrampen en crises zijn jerrycans de snelste manier om water bij slachtoffers te krijgen.

Planet or Plastic, tot en met 31 januari 2021 te zien in het Museon, Stadhouderslaan 37, Den Haag. 1 juni is het museum weer opengegaan. Kijk op www.museon.nl voor de actuele openingstijden.

Graven en spitten in de regio

Door de coronacrisis kampen lokale en regionale media met nog verder dalende inkomsten. Blijven we straks verstoken van verhalen over sjoemelende bestuurders en milieuschandalen?

Tekst **Hans Ariëns** en **Emma Meelker** Beeld **Shutterstock** en **Het Dreumelse burgercollectief**

Toen Bart Vuijk ‘niet geheel vrijwillig’ bij het *Noordhollands Dagblad* op het dossier Tata Steel werd gezet, verwachtte hij af en toe een leuk verhaal te tikken. Over een nieuwe zuinige installatie, of iets dergelijks. “Ik had me tijdens een werkbezoekje van de krant de ogen uitgekeken: de onwerkelijke dimensies van alle installaties, de bulldozers van 6,5 meter hoog.” Tata Steel is in de IJmond een gegeven. Het bedrijf zit er al 101 jaar en is werkgever van 9.000 mensen die veelal in de buurt wonen. “Over milieuvervuiling en Tata werd nooit geschreven.” Maar al snel kreeg Vuijk, die toen al 16 jaar in het gebied werkte en een stevig netwerk heeft in de dorpsraden en middenstand van Beverwijk en Wijk aan Zee, een hoop klach-

ten van omwonenden op zijn bureau. “Al jaren hadden mensen last van een zwarte en plakkerige laag vuil die zich op hun vensterbanken en auto’s nestelde. Ze wisten niet waar ze met die klachten terecht konden. Dan kregen ze van Tata een bonnetje om hun auto door de wasstraat te halen, en dat was dat. Op een gegeven moment begonnen mensen zich echt zorgen te maken: het spul stonk, ze hadden vaak last van benauwdheid. Een vrouw belde me in paniek op. Ze liet me naar haar huis komen en liet me een wit kinderbed zien met die kenmerkende glinsterende zwarte troep erop. Het zat nu ook binnen!” Het bleek het begin van een lange zoektocht waardoor uiteindelijk openbaar zou worden dat de plakkerige laag, neergeslagen uit grafietregens, erg hoge waardes van man-

gaan, lood en andere zware metalen bevatte. Een uitkomst die laat zien waar regionale journalistiek goed in is, zegt Vuijk. “Je gaat geen onderwerp zitten verzinnen, het komt van onderop. Mensen komen naar je toe met iets wat ze dagelijks zien en wat ze dwars zit. Als journalist kun je zorgen onderzoeken die mensen verder nergens kwijt kunnen.”

Zwaar weer

Die zorgen gaan vaak over de directe leefomgeving van mensen, en hun gezondheid. Zodoende blinkt de regionale onderzoeksjournalistiek uit in groene onderwerpen: fijnstof en andere luchtvervuiling, water- en bodemvervuiling door giften en pesticiden. Maar zal dit soort onderzoek de coronacrisis overleven? Nu de advertentiemarkt instort en de recessie in de media toeslaat, is de –

dure – onderzoeksjournalistiek het eerst de klos. Vooral in de regio, waar dagbladen het sowieso al moeilijk hebben. BDU, uitgever van huis-aan-huisbladen, kwam al in zwaar weer. De werkdruk is door vele bezuinigingen ongekend hoog. Daar komt nog bij dat corona zodanig de publieke agenda domineert, dat er voor andere thema’s nauwelijks plek is. De behandeling van WOB-verzoeken (Wet Openbaarheid Bestuur) werd in maart door het Ministerie van Justitie en Veiligheid uitgesteld wegens ‘uitzonderlijke omstandigheden’. Gelukkig is er de laatste jaren flink wat geld vrijgemaakt voor onderzoeksjournalistiek in de regio. Het kabinet Rutte III beloofde 5 miljoen euro per jaar in onderzoeksjournalistiek te steken, met name te besteden in de regio. 1,5 miljoen daarvan wordt verdeeld door het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten (voor individuele journalisten), 3,5 miljoen door het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek. Steffan Konings is project-

leider onderzoeksjournalistiek bij het Stimuleringsfonds en belast met het uitvoeren van de subsidieregeling. Hij werkt aan ‘de organisatie van het veld’, ondersteunt media en helpt bij het opzetten van onderzoeksredacties. Konings: “Onderzoeksjournalistiek is een vak apart. Regionale redacties moeten loskomen van de nieuws- en productiecultuur, van snel kopij leveren.” Bart Vuijk kent die ervaring maar al te goed: “Ik moest het Tata-dossier naast al mijn andere werk doen: de opening van een nieuwe snackbar, verslagen van alle gemeenteraadsvergaderingen, het wel en wee van de lokale school.” De infrastructuur van het werkveld begint

vorm te krijgen, en ook *non-usual suspects* verspreid over het hele land profiteren ervan. Zoals huis-aan-huisblad *Hart van Holland* in Waddinxveen, dat onderzoek doet naar een geplande biomassacentrale in de buurt, en het Leeuwardense platform Liwwadders, dat berichtte dat vliegbasis Leeuwarden geen vergunning had voor de stationering van JSF-gevechtsvliegtuigen.

Giftrein

Ook zonder subsidie zien steeds meer regionale redacties dat ze zich kunnen onderscheiden met onderzoeksverhalen, zegt Lucas van Houtert, hoofdredacteur van het *Brabants Dagblad*. “Eigen, regionaal, onder- ➔

“Als journalist kun je zorgen onderzoeken die mensen verder nergens kwijt kunnen”

→ zoek is noodzakelijk – ook in coronatijden. Wij zijn nu bijvoorbeeld bezig met de relatie tussen corona en de uitbraak van Q-koorts jaren geleden, als mogelijke verklaring voor de enorme verspreiding van corona in Brabant.” Twee à drie onderwerpen per jaar diept zijn redactie uit. Vorig jaar was het thema ‘ondermijning’ door de drugswereld, een voor Brabant zeer brisant onderwerp. Maar ook milieuthema’s krijgen aandacht. Dit jaar is dat het verschijnsel ‘giftrein’: het vervoer van gevaarlijke stoffen van de Rotterdamse haven naar onder meer het chemische industrieterrein Chemelot bij Geleen. “Niemand weet precies wat er in die ketelwagons zit. Normaal journalistiek werk volstaat niet, dus moet je zelf op onderzoek uitgaan. Desnoods de treinen volgen.” De krant werkt daarbij samen met onderzoeksjournalist Zoran Bogdanovich, die weer een subsidie ontvangt van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten. Ook bij het opzetten van een gezamenlijke onderzoeksredactie met *BN/De Stem* en het *Eindhovens Dagblad* is subsidie in het spel, maar dat is niet doorslaggevend, benadrukt Van Houtert. “Het besef groeit steeds meer dat goede journalistiek schaars is en dat je ervoor moet betalen. Wij hebben, mede

dankzij onze onderzoeksjournalistiek, nu meer abonnees dan een jaar geleden, terwijl we jarenlang achteruit hobbelden. Ik ben in 10 jaar niet zo optimistisch geweest over de toekomst van de journalistiek als nu. Uiteraard gaan we nog een tik krijgen van de coronacrisis en de recessie daarna. Maar er is een journalistiek plichtsbeseft ontstaan dat we eigen onderzoek de ruimte moeten geven.”

Boze mails

Als gevolg van dat eigen onderzoek worden – juist regionale – journalisten soms flink onder druk gezet. In de IJmond ontstond een heuse tweedeling, vertelt Bart Vuijk. “Tata gold voor sommigen als een gevaarlijke vervuiler, maar veel Tata-werknemers waren niet gediend van al die kritische verhalen. Ze begonnen me met boze mails te bestoken.” Dat kwam ook omdat het verhaal steeds meer een gezondheidsverhaal werd. “Van huisartsen in de buurt had ik al gehoord dat er relatief veel mensen met luchtwegproblemen en kanker in de IJmond waren. Het RIVM onderzocht veegmonsters en kwam veel lood tegen. Maar hard bewijs voor een link met de uitstoot van Tata en zijn restverwerker Harsco was er niet.” Vuijk

dook in de milieuvergunningen van Tata en kwam erachter dat de helft van de hele Nederlandse looduitstoot in de lucht van Tata Steel afkomstig is. “Lood tast je zenuwstelsel en je hersenen aan. Je wordt er letterlijk dommer van, zeiden de wetenschappers tijdens een bijeenkomst in een sporthal in het dorp. Het werd heel emotioneel. Mensen vroegen zich af: moeten we hier nog wel kinderen krijgen?” Ondertussen liep Vuijk steeds vaker vast op de verdedigingsmuur die Tata optrok, en op de grote speelruimte die het bedrijf kreeg. “De milieudienst van Tata is gecertificeerd door de overheid. Tata mag dus zijn eigen milieukeuringen doen!” Toen pakte hij ook nog eens groot uit met het feit dat Tata twee keer zoveel CO₂ uitstootte als het bedrijf zelf meldde. De voorzitter van de raad van bestuur van Tata kwam langs en vroeg Vuijks hoofdredacteur hem van het dossier af te halen. “Omdat er ‘geen vertrouwen’ meer was in mij als journalist. Een feitelijke onjuistheid hebben ze nooit kunnen aantonen.” Vuijks hoofdredacteur ging er niet in mee en plaatste hem over naar de nieuwsdienst. Daar heeft hij meer tijd om zich met Tata Steel bezig te houden. “De druk van bedrijven kan lokaal en regionaal ongekend groot zijn”, constateert ook Evert de Vos, redactiefchef van *De Groene Amsterdammer* en voorzitter van de Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ). “In die zin heeft een onderzoeksjournalist bij een regionaal dagblad het lastiger. Landelijke media kunnen wel dekking geven, door tegelijkertijd over het onderzoek te berichten.”

Troep

Regionale en landelijke media sloegen de handen ineen voor onthullingen over het storten van vervuilde grond en zelfs granu- liet (een afvalmateriaal uit de bouw met gif- tige eigenschappen) in natuurgebied Over de Maas bij het Gelderse Dreumel en Alphen. De mensen van het burgercollectief Dreumelse Waard zagen als bewoners van het gebied dagelijks wat voor troep er aan- spoelde: oranje bouwplastic uit België, isola- tiemateriaal, piepschuimbolletjes uit de bouw of onverwerkte potgrond. “Allemaal spul dat niet thuishoort in een natuurlas. Een beeldschone gebied waar we graag

“Goede journalistiek is schaars en daar moet je voor betalen”

optreden. Over onze natuur wordt ver weg besloten.”

Gedeelde scoop

Ook onderzoeksjournalist Pim Peterse bracht in beeld hoe milieubeslissingen op landelijk niveau slecht kunnen uitpakken voor de regio. Met zijn bureau Lokale Zaken onderzocht hij hoe de RijnlandRoute tussen de snelwegen A4 en A44 er op bestuurlijk niveau doorheen gedrukt is. De weg wordt nu dwars door een natuurgebied aangelegd, waardoor weidevogels en beschermde plan- ten in het gedrang komen. “Mensen die in het gebied wonen, wilden dolgraag weten wat er aan de hand was. Ze kregen geen ant- woorden. Er was een lange lijst van organisa- ties, wijkraden en gemeentes die zich luid uitspraken tegen die weg. Maar als je kijkt naar de bezwarenprocedure: in 2014 en 2015 werden van de 44 bezwaren er 2 admi- nistratief afgehandeld en de rest werd afge- wezen.” Steeds meer onderzoek wordt uitgevoerd in samenwerkingsverbanden van landelijk opererende onderzoekscollectieven, journa- listen van regionale media en burger- platforms, zegt Steffan Konings. “We zijn verrast door de bereidwilligheid om samen op te trekken. Zeker in een wereld waarin het van oudsher vooral ging om bewaken van je eigen *scoop*.” Onderzoeksplatform Follow The Money deed samen met de noor- delijke omroepen onderzoek naar de ‘sink- holes’ die ontstaan door langdurige zoutwinning. *De Gelderlander*, *Tubantia* en *De*

Stentor bundelden hun capaciteit in onder- zoeksredactie Het Schone Oosten, om ver- ontreiniging en vervuiling in de directe leefomgeving op het spoor te komen.

Clubgevoel

Over de toekomst van de regionale onder- zoeksjournalistiek is Pim Peterse van Lokale Zaken echter niet erg opgewekt. “Het is won- derlijk dat het allemaal aan elkaar hangt van subsidies. Wat gebeurt er als die 5 miljoen wegvalt? Dan stort het kaartenhuis in elkaar.” Ondertussen strooit corona al roet in het eten: het Stimuleringsfonds heeft de gelden voor 2021 naar voren gehaald, om noodlijdende huis-aan-huisbladen te onder- steunen. Tot grote frustratie van Evert de Vos en de VVOJ, die een oproep richtte aan minister Slob om de onderzoeksjournalis- tiek te beschermen. “Het is goed dat die bla- den gered worden, maar ze kunnen ook een beroep doen op de NOW-regeling (Nood- maatregel Overbrugging Werkgelegenheid – *red.*). Nu wordt dit een adering voor de onderzoeksjournalistiek.” De Vos en Konings tonen zich wel positief, zelfs bij financiële malaise in de regionale media. De Vos: “Je ziet het aan de journalis- tieke opleidingen. Als je jongeren vraagt wat ze willen worden, zeggen ze ‘onderzoeks- journalist’. Voor redacties leidt investeren daarin altijd tot eigen nieuws. Dat stimu- leert het clubgevoel bij de lezers: dit heeft mijn krant toch maar mooi aan het licht gebracht. En dat is ook waar lezers voor wil- len betalen.” □

IN DE PUT DOOR CORONA

IEDEREEN DE NATUUR IN.

OVERAL SOLIDARITEIT.

MEER LOKAAL INKOPEN.

OPBLOEIEN VAN CREATIVITEIT.

IK VIND
DAT DUS
HE-LE-MAAL
NIKS.

HOE KAN IK IN
VREDESNAAM NOU NOG
AFWIJKEND
ZIJN?

Kanai

Femke Slegers (46)

Is: campagnestrateeg

Missie: aan de stoelpoten zagen van schadelijke bedrijven

Was je altijd al activist?

"Vroeger was ik redacteur en copywriter en werkte ik onder andere voor banken. Dat werk ging steeds meer botsen met wat ik las over het klimaat. Ik ben gestopt, heb een sabbatical genomen en me een jaar lang fulltime ingezet voor het klimaat. Daar ben ik nooit meer mee opgehouden. Sinds februari 2016 ben ik actief bij Fossilvrij NL, de Nederlandse tak van de wereldwijde fossilvrij-beweging."

Jullie pleiten voor een soort Tabakswet voor 'fossiele reclame'. Waarom?

"Reclames maken dingen normaal, terwijl fossiele brandstof - net als tabak - schadelijk is. Bedrijven als Shell, Exxon, BP en de NAM zijn erg goed in greenwashing: ze doen zich veel groener voor dan ze zijn. Door musea en evenementen te sponsoren, benadrukken ze dat ze het beste voor hebben met de maatschappij. Ze maken ook lesmateriaal voor scholen, waarin bijvoorbeeld wordt verteld dat gas een oplossing is voor het klimaatprobleem. Dat is misleidend. Een Tabakswet voor de fossiele industrie zou een einde maken aan dat soort praktijken."

Waarom kozen jullie voor een online petitie en een burgerinitiatief?

"We willen dat de Tweede Kamer dit onderwerp bespreekt. Maar we schrijven ook wethouders, media- en ov-bedrijven aan. De Engelse krant *The Guardian* neemt al geen advertenties meer aan van olie- en gasbedrijven. Ook vervoersbedrijf GVB in Amsterdam zegt dat niet meer te willen. De tijdsgeest is rijp voor deze verandering. Mede door corona vragen mensen zich steeds meer af of de economie wel op de oude voet verder kan. Een reclame voor een vliegreis past niet in de anderhalvemetersamenleving, maar óók niet in de anderhalvegraadsamenleving."

"Reclames maken dingen normaal, terwijl fossiele brandstof schadelijk is"

Natuurbeleid Betwist

“Discussies over natuurbeleid zijn van alle tijden, maar na de recente uitspraak door de Raad van State over de Programmatische Aanpak Stikstof (de PAS) is de toon van het debat weer feller”, schrijft Hans Mommaas, de directeur van het Planbureau voor de Leefomgeving. “Moet alle natuur koste wat kost beschermd blijven? Welke natuur moeten we wel beschermen? En wie betaalt dat?”

Dat zijn nogal wat vragen. Moeilijk te beantwoorden, omdat je al gauw uitkomt op beleving en subjectiviteit, op enerzijds en anderzijds en een wereld van gekronkel. En toch: het succes van ons natuurbeleid hangt ervan af. In een poging orde te scheppen in de chaos, hebben Arjen Buijs en Froukje Boonstra een bundel samengesteld: *Natuurbeleid betwist*. Een keur aan wetenschappers, filosofen, beleidsmakers en actieve burgers geeft hun visie op natuurbeleid en de legitimiteit ervan in Nederland. Alle auteurs hebben hetzelfde doel, maar ieder neemt een andere route. Kijkend, zoekend en peinzend verkent men verschillende aspecten van de basis en het draagvlak voor natuurbescherming. Daarbij is het zorgvuldig laveren tussen de natuur als bedreiging en de natuur als oplossing. Langs de kliffen van gevestigde structuren en de storm van concurrerende belangen.

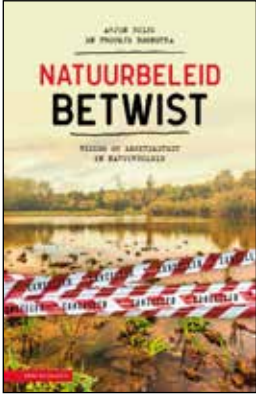
Want niemand is vergeten hoe het kabinet-Rutte I met één pennenstreek 600 miljoen euro op natuurbeleid bezuinigde – 60 procent van het budget voor onderhoud en beheer! – en ook nog een rem zette op geplande uitbreidingen van de ecologische hoofdstructuur. En omgekeerd, hoe we, nauwelijks van de schrik bekomen, zagen dat vorig jaar keihard werd ingrepen omdat de natuur juist teveel onder druk stond, door het falende beleid rond stikstof. Er wordt flink gejojood met natuurbeleid. We missen vaste grond onder de voeten, en dat zal niet veranderen zolang we het niet eens zijn over de vraag waarom we de natuur moeten beschermen.

De politiek heeft het over ecosysteemdiensten en het economisch nut van de natuur, maar voor de meeste mensen is dat helemaal niet relevant. “Als wij bezoekers van onze natuurterreinen of medewerkers van natuurbeheerorganisaties vragen waarom natuur voor hen belangrijk is, krijgen we vaak eenzelfde soort antwoord. Ze noemen hun bijzondere ervaringen in de natuur geluksmomentjes.” De auteurs leggen dit helder bloot. Ze pleiten voor “een breed gedragen, nieuw natuurverhaal” als basis voor natuurbeleid.

“Een verhaal dat mensen raakt in hun emotionele betrokkenheid bij de natuur.” Zo’n verhaal kun je niet bedenken. Dat bouw je samen op. Misschien iets voor de huis-aan-huis-bezoeken van Milieudefensie?

Thomas van Slobbe

Natuurbeleid Betwist. Visies op legitimiteit en natuurbeleid, Arjen Buijs en Froukje Boonstra. KNNV Uitgeverij, 2020. ISBN 9789050117456. 224 pagina’s. Prijs: € 19,95.

PUBLICATIES

Politiek aan zet

Jaap Tielbeke groeide op met de boodschap dat een beter milieu bij jezelf begint. Dat je niet te lang moet douchen en netjes je afval moet scheiden. Maar waarom blijft de temperatuur dan nog altijd stijgen en blijven er diersoorten uitsterven? Omdat de oplossing niet bij het individu ligt, realiseert Tielbeke zich, maar bij de politiek. Die moet investeren in beter openbaar vervoer, in plaats van consumenten aansporen een Tesla te kopen. In zijn boek prikt hij de mythes door die maken dat we ons blindstaren op persoonlijk gedrag in plaats van structurele verandering te eisen.

Een beter milieu begint niet bij jezelf, Jaap Tielbeke. Das Mag, juni 2020. ISBN 9789493168435. Paperback. Prijs: € 23,99.

Destructie

Het centrale thema in deze dichtbundel is de destructie die de mens in de natuur aanricht. Willem Thies dicht er niet alleen over, maar kiest ook voor een milieuvriendelijke vorm. *Schoon* is gratis te downloaden als e-book, en wie toch graag een papieren versie ontvangt, kan deze voor een habbekrats bestellen. De opbrengst komt ten goede aan een bomenfonds.

Schoon, Willem Thies. Gaia Chapbooks, december 2019. ISBN 9780244240127. E-book of paperback. 40 pagina’s. Print on demand: \$ 3,26 excl. verzendkosten.

Gekte en dierenrechten

Dit boek van de Poolse Nobelprijswinnares Olga Tokarczuk verscheen al in 2009, maar is nu eindelijk naar het Nederlands vertaald. Hoofdpersoon is de excentrieke zestiger Janina Duszejko, die in een afgelegen Pools dorpje een teruggetrokken leven leidt. Wanneer leden van de lokale jachtvereniging dood worden aangetroffen, raakt ze als een Poolse Miss Marple betrokken bij het politieonderzoek. Een feministische ecothriller over gekte, de rechten van dieren en gemarginaliseerde mensen.

Jaag je ploeg over de botten van de doden, Olga Tokarczuk. De Geus, april 2020. ISBN 9789044542806. Paperback. 304 pagina’s. Prijs: € 22,50.

Groen boven beton

Verzet tegen de oprukkende stad is van alle tijden. Aan de westkant van Amsterdam dreigt de biologische stadsboerderij De Boterbloem een jarenlange, breed gedragen strijd te verliezen en plaats te moeten maken voor een bedrijventerrein. Niet veel verderop ligt Natuurpark de Vrije Geer. Als de gemeente haar zin had gekregen, hadden daar nu een tramlijn en een ecowijk van 200 woningen gelegen. *De slag om het Weilandje Vrije Geer* laat zien hoe actievoerders uit het door Amsterdam opgeslokte dorp Sloten er in 1995 met een referendum in slaagden dit te voorkomen. Een klein wonder: dik 184 duizend mensen stemden tegen de bouwplannen op de 4 hectare land aan de rand van de stad. Hoe kreeg het actiecomité dat, ruim voor de tijd van het klik-activisme, voor elkaar?

Met vasthoudendheid, creativiteit, een lange adem en een beetje geluk, blijkt uit deze nauwgezette reconstructie aan de hand van archiefmateriaal, berichten uit de media, heel veel oude televisiefragmenten en interviews met betrokkenen. De film is gemaakt in opdracht van Tamar Frankfurth, die de kijker zelf stap voor stap door het succesverhaal loodst. Haar vader was het gezicht van het actiecomité, maar het hele gezin was nauw betrokken.

Frankfurthers doel is andere activisten inspireren en ze voorbereiden op wat er allemaal op je pad kan komen als je de plannen van de gemeente van tafel probeert te vegen. Rechtsboven in beeld verschijnt in kleine lettertjes steeds kort samengevat de actie die het actiecomité heeft ondernomen. Sommige dingen liggen voor de hand, zoals overall persberichten over maken, raadsleden informeren of zorgen voor een aansprekend campagnebeeld en dito beeldtaal. Toch is het leuk dat wordt uitgelegd waarom stevast over het ‘weilandje’ wordt gepraat, als iets liefs dat beschermd moet worden. Het idee om te zorgen voor een groter verhaal, waarin het weilandje werd verbonden aan al die andere groenstroken in de stad die opgeofferd dreigden te worden aan het oplossen van de woningnood, was een slimme manier om medestanders te verwerven. Het beeld ontstaat dat iedere gelegenheid om de plannen te beïnvloeden en de publieke opinie te betrekken werd aangegrepen. Zo ontdekten ze dat er dwars over het weilandje een ‘geluidscontour’ van Schiphol lag, wat betekent dat er niet gebouwd mag worden vanwege de geluidsoverlast. Een ingehuurd advocaat hielp hun bezwaar aan te tekenen tegen de bouw. Dit soort aanknopingspunten zijn natuurlijk cruciaal. Net als de oude belofte van de gemeente dat er altijd een groene buffer tussen de stad en het 1000 jaar oude dorp zou blijven, ter bescherming van het dorpsgezicht.

Wendy Koops

De slag om het Weilandje Vrije Geer, in drie delen te zien via [geheugenvanwest.amsterdam](https://www.geheugenvanwest.amsterdam)

TELEVISIE

Stikstof en stilte

Wetenschapsprogramma *De Kennis van Nu* duikt op 3 juni in de chemie achter het stikstofprobleem. Sinds de hoogste bestuursrechter oordeelde dat het Nederlandse stikstofbeleid in strijd is met de Europese natuurwetgeving, vielen er bouwprojecten stil, moest de maximumsnelheid op snelwegen naar beneden en besloot de overheid boeren uit te kopen. Hoe kwam het zo ver en kan de wetenschap hierin helpen? Het programma bezoekt ook veehouders – vooral varkens en koeien lijken grote veroorzakers van stikstofuitstoot. Op 10 juni is stilte het thema. Wat betekent de door corona veroorzaakte stilte voor mens en natuur? Een rondgang in de wereld van geluidswetenschappers, sounddesigners en anderen die met geluid en stilte werken. Ook omwonenden van Schiphol worden bezocht.

De Kennis van Nu, 3 en 10 juni om 22.15 uur op NPO 2. Of via [NPOstart.nl](https://www.npostart.nl).

ONLINE

Michael Moore

In veel klimaatdiscussies klinkt de laatste tijd de doodoener: “Zeker *Planet of the Humans* niet gezien?” Klimaatgekkies hebben ongelijk en links is ontmaskerd, is de boodschap die veel kijkers uit deze door Michael Moore geproduceerde documentaire hebben gehaald. Hierin probeert een gedesillustioneerde klimaatactivist (regisseur Jeff Gibbs, niet Michael Moore) de hernieuwbare energiebelofte door te prikken. Klimaatverandering bestaat en moet bestreden worden, is zijn duidelijke boodschap (die veel kijkers blijkbaar toch is ontgaan). Alleen is de huidige strategie, inzetten op hernieuwbare energie, niet effectief. Helaas stikt de gratis film van de onjuistheden. Jammer, want er worden best relevante vragen gesteld. Is een fossielvrije wereld geen utopie, bijvoorbeeld.

Lees op onze site waarom de film de plank mislaat en de klimaatbeweging schaadt.

***Planet of the Humans* is gratis te zien op [planetofthehumans.com](https://www.planetofthehumans.com)**

TELEVISIE

Fukushima

Het programma *Na de klap* reist af naar plekken waar rampen plaatsvonden die alle wereldmedia haalden. Hoe is het de lokale gemeenschap vergaan? 9 jaar na de zeebeving, tsunami en radioactieve ramp is Fukushima een spookstad. Minder dan 1000 mensen van de 20.000 bewoners zijn teruggekeerd. Er zijn geen scholen, ziekenhuizen of andere voorzieningen. Jonge gezinnen met kinderen blijven daarom weg. Presentator Tom Kleijn ontmoet in deze aflevering vooral bejaarde inwoners. Het leven is er eenzaam. Ze wantrouwen de overheid, er wordt volgens hen nog altijd informatie achtergehouden. Het woord ‘veilig’ wordt zorgvuldig vermeden. Ondertussen bezoeken toeristen dagelijks het rampgebied.

***Na de klap*, zondag 5 juli om 20.25 uur op NPO 2.**

Wil je ook een leefbare aarde voor iedereen? Doe een Toegift.

Iedereen maakt zich in zijn leven wel ergens sterk voor. Gewoon omdat we dat belangrijk vinden. Maar wat als je er zelf niet meer bent? Met een toegift kun je nog één keer opkomen voor de dingen die jij belangrijk vindt. Geef een schone, gezonde en eerlijke wereld door aan de mensen om wie je geeft.

Waarom wij nalaten aan Milieudefensie

Voor ons is het altijd belangrijk geweest wat er in de wereld gebeurt. Hoe kan het beter? En wat kunnen wij er aan bijdragen?

Sinds de jaren 80 zijn we lid van Milieudefensie. Al voordat we kinderen kregen, hebben we Milieudefensie opgenomen in ons testament. Onze kinderen vinden het prima dat dat zo gebleven is.

Het verhaal over eerlijk omschakelen spreekt ons erg aan. Het is nog een hele uitdaging om ervoor te zorgen dat duurzaamheid betaalbaar is voor iedereen.

Milieudefensie laat echt zien dat het anders kan.

Veel mensen voelen zich machteloos; wat kan ik doen in mijn eentje? We vinden het belangrijk dat Milieudefensie voldoende middelen heeft. Dat moet wel van mensen komen. In een vereniging doet ieder wat ie kan. De een geeft tijd, de ander geld.

Klimaatverandering moet je in samenhang bekijken. Door na te laten aan Milieudefensie vergroten we de kans dat iedereen een goed leven op deze aarde heeft.

► Wil je meer weten over nalaten aan Milieudefensie?

Vraag de brochure aan en ga in gesprek met Esther Martens.
esther.martens@milieudefensie.nl
of bel 020 5507 424

milieudefensie.nl/toegift

Marc en Arnie zijn al sinds de jaren 80 lid en steunen ons met een Toegift

Klimaatvriendelijk het landschap verpesten

Toen ik er aan het begin van het nieuwe millennium op de loonlijst kwam, voerde Milieudefensie campagne met 'Trek de Groene Grens'. Eindelijk een club die zich verzette tegen het nonchalant omgaan met het landschap en de wildgroei aan nieuwe bedrijventerreinen, wegen en woonwijken. Anno 2020 is er een extra bedreiging bijgekomen. Dit keer gesteund door de milieuorganisaties, waaronder Milieudefensie, die de 'Gedragscode zon op land' hebben ondertekend. Een initiatief van de zonnepanelenbranche om verzet tegen zonneparken te voorkomen.

Dat is behoorlijk gelukt. Als bewoners ergens tegensputteren bij de aanleg van zonneparken – zoals in mijn eigen gemeente Deventer, plan: 800 hectare zonneparken op landbouwgrond – wordt naar de gedragscode verwezen: 'Ook milieuorganisaties steunen zonneparken'. En bedankt, hè! Zo gaat de transitie naar de natuurrijke kringlooplandbouw dus niet lukken. Want daarvoor is die landbouwgrond keihard nodig. Voor het verbouwen van eigen veevoer, voor het scharrelen van een stevig ingekrompen veestapel, voor het in ere herstellen van heggen, hagen, houtwallen, poelen en bloemenakkers, voor de natuurinclusieve kringloopboeren die minder kilo's per hectare produceren en dus meer grond nodig hebben om een inkomen te verdienen. In plaats daarvan wordt met zonneparken de toch al extreem hoge prijs van landbouwgrond extra opgedreven. Waardoor het belangrijkste mechanisme achter de steeds intensievere en daarmee vervuilende landbouw wordt versterkt. Hoe cynisch wil je het hebben?

“Met zonneparken wordt de extreem hoge prijs van landbouwgrond extra opgedreven”

En dan wordt die gedragscode ook nog eens gevuld met vrijblijvende groene schaaamlapjes. Wat te denken van zonneparken die 'een kans bieden' om 'de omgeving mooier te maken'? Haha! Een kwadratuur van de cirkel, noemen we zoiets. Plichtmatig wordt nog wel gezegd dat eerst de daken moeten worden volgelegd. In de praktijk komt daar niks van terecht. In het hele land worden centrales uitgerold door zonneparkcowboys onder aanvoering van oud-staatssecretaris, *good old* Henk Bleker met zijn omstreden bedrijf Powerfield. Natuurhater Bleker en de milieuorganisaties: *bien étonnés de se trouver ensemble*.

Een enkele groene club distantieerde zich van de gedragscode, waaronder de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap. Daarin gesteund door het eerbiedwaardige College van Rijksadviseurs, dat in een grondig advies (Via Parijs), uit te doeken doet hoe je aan een klimaatneutraal Nederland kunt werken zonder het landschap te verpesten. Inclusief het advies zonneparken op landbouwgrond te verbieden. Inderdaad. Trek de groene grens.

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Eten uit de buurt*, *Lekker landschap*, *Ik eet dus ik ben* en *Smaakboek Achterhoeks fruit*. Vind hem op www.michiëlbusink.nl

Gegrilde courgette-tomaten-schotel

Als de zon gewoon op de bodem mag schijnen om aan fotosynthese te werken, schenkt die ons iets cruciaals, namelijk voeding. Zoals 's zomers massa's courgettes en tomaten.

- 2 kleine of 1 grote ui
- 1 grote of enkele kleinere courgettes (hoe kleiner, hoe lekkerder)
- 2 tenen knoflook
- handvol munt
- takje dragon
- geraspte oude kaas
- 2 handenvol kerstomaatjes
- peper en zout
- eventueel: couscous, kropsla

Fruit de in ringen gesneden ui in een gietijzeren pan. Roer de in stukken gesneden courgette en gehakte knoflook erdoor, met wat zout en peper. Bak een kwartier zachtjes met het deksel op de pan en vervolgens nog zo'n 5 minuten zonder deksel. Doe de gehakte munt en dragon erdoor en verdeel de geraspte kaas en de in plakjes gesneden tomaatjes over het hele oppervlak. Sprenkel er wat olijfolie over. Zet de pan zo'n 10 minuten onder de hete grill. Serveer met bijvoorbeeld couscous en kropsla.

Reizen

We reizen gemiddeld 19 kilometer per dag naar ons werk. De meeste mensen doen dat met de auto, bijna 7 op de 10. Een goeie tweede is de fiets, dan volgt de trein. 1 procent gaat te voet. Ook wordt er steeds meer gesnord op de weg.

Voordelen: Makkelijke milieuwinst voor de automobilist en de scooterrijder. Dag reistijd, hallo uit-slapen! Minder haast, minder stress. Ook minder files.

Nadelen: Reis je met trein of fiets, dan maak je weinig verschil. Weg is je uurtje lezen in de trein. Niet uitwaaien op de fiets en minder lichaams-beweging. Tenzij je een bureaufiets aanschaft, dan kun je fietsen terwijl je werkt. Er zijn ook fietsen die energie opwekken, maar die kosten volgens de berekeningen van *Lowtech Magazine* meer energie dan ze opleveren, vooral door de grote hoeveelheid energie en grondstoffen die nodig zijn voor de productie van de batterij.

Impact: 44 procent van de werknemers werkt sinds het begin van de coronacrisis meer thuis of is daarmee begonnen. Een kwart hiervan wil dit blijven doen, blijkt uit onderzoek van het Kennis-instituut voor Mobiliteitsbeleid. Hoeveel minder stikstof, fijnstof en CO₂-uitstoot dit oplevert, is moeilijk te zeggen. Dat verschilt sterk per auto. En het ligt er maar aan of al die voornemens worden uitgevoerd natuurlijk.

Beeld: Rock the Bike www.rockthebike.com

Elektriciteit

Kachel aan, muziekje op. Daar zit je dan, thuis achter je laptop. Hmm, kost dat niet juist extra energie? Klopt. Volgens een Brits onderzoek produceer je als je thuis werkt een derde meer aan CO₂ dan op kantoor. Dat komt omdat je op je werk energie deelt.

Voordelen: Als je toch al van plan was eens kritisch naar je stroomverbruik te kijken, is dit een mooie aanleiding. Thuis ben je eigen baas en kun je werk maken van energiebesparing: haal de zon in huis, kies de juiste computer, koop ledlampen: de mogelijkheden tot besparing zijn eindeloos. Daar hoort die energie-opwekkende fiets dus niet bij, maar als je toch graag fietsend de wereld verbeterd is een blenderbike een idee. Wat, blenderbike?

Ja, trap je eigen smoothie bij elkaar. Kost geen stroom, wel spierkracht.

Nadelen: Investerings nodig om te besparen. Veel uit-zoekwerk.

Impact: Een laptop gebruikt 70 procent minder energie dan een desktopcomputer en, bijkomend voordeel, kost 75 procent minder aan materialen en grondstoffen. Ledlampen zijn 90 procent zuiniger dan gloeilampen. Volgens Milieu Centraal branden er nog 65 miljoen (!) gloeilampen in de Nederlandse huizen, goed voor 950 miljoen kilowatt aan stroom per jaar.

5 X thuiswerken: Is het gras thuis groener dan op kantoor?

Thuiswerken, al jaren wordt het gezien als een stap in de groene richting. Minder mensen onderweg, minder files, minder uitstoot. Klinkt logisch, maar is dat ook echt zo? En hoe zit het met de rest? Vergaderen, lunchen, stroomverbruik. Hoe duurzaam is je thuiswerkplek eigenlijk? *Down to Earth* zoekt het voor je uit. Waar? Thuis natuurlijk.

Communicatie

Skypen, appen, mailen. Wie thuis werkt, spreekt zijn of haar collega's niet bij de koffieautomaat, maar online.

Voordelen: Minder afleiding, dus meer rust en focus. Meer invloed op met wie je contact hebt en wanneer. Meer tijd om te reageren.

Nadelen: Non-verbale communicatie bestaat niet voor niets. Minder gezellig. Minder samenhang.

Impact: Het online opslaan van data kost bakken energie, het genereert warmte en gebruikt grote hoeveelheden koelwater. Goed voor 2 procent van de wereldwijde CO₂-uitstoot, evenveel als de luchtvaart. Datacenters zijn grootverbruikers en slurpen energie. Het goede nieuws is dat steeds meer internetbedrijven overgaan op groene stroom. Greenpeace deed er onderzoek naar. Op www.clickclean.org kun je bedrijven en apps vergelijken. Probleem is dat de groei van het aantal datacenters – in Nederland zijn er al meer dan 6000 – zo hard gaat dat vergroening en besparing er niet tegenop kunnen.

Lunch

Met die blenderbike kun je ook je eigen koffie-bonen malen. Heet water erop, biologisch broodje erbij, klaar is je thuiswerklunch!

Voordelen: Goede koffie. Zelf bepalen wat je eet. Minder verleidingen.

Nadelen: Je moet het zelf (leuk en lekker) maken.

Impact: Een derde van de jaarlijkse voedselproductie wordt verspild, thuis en op het werk. Dat een bedrijfslunch bijna altijd minder duurzaam is dan een eigen boterhammetje, heeft te maken met het gebruik van wegwerpmateriaal en de manier waarop er met restafval wordt omgegaan. Stichting Stimular berekende dat het afval van bijvoorbeeld de zakelijke dienstverlening voor 20 procent uit GFT bestaat. Dat wordt veelal niet gescheiden ingezameld en dus niet hergebruikt. Koffie is trouwens ook nog wel een dingetje, of je nou uit werken gaat of dat thuis doet. Ontbossing, bodemerosie, waterverbruik. Om maar eens wat te noemen. Ook de manier van zetten, het gebruik van melk en de hoeveelheid afval spelen een rol bij de klimaatimpact van je bakkie.

Persoonlijke verzorging

In je pyjama je inbox bijwerken of in je huispak aanschuiven bij een online vergadering, het kan allemaal als je thuiswerkt. Ook is de drempel om een douchebeurt over te slaan een stuk lager.

Voordelen: Minder nieuwe kleding nodig. Minder was. Uit-slapen, je douchebeurt overslaan en jezelf wassen aan de was-tafel levert een makkelijke waterbesparing op, maar liefst 46 liter bij 5 minuten douchen. Er is volgens *The Guardian* zelfs een groeiend aantal mensen dat zich helemaal niet meer doucht en ook geen zeep gebruikt. Ze laten microben het vuile werk opknappen. Verfrissend!

Nadelen: Kleding heeft invloed op hoe je je voelt, daar is veel onderzoek naar gedaan. Dus als je de hele dag in je joggingbroek rondloopt voel je je wellicht minder capabel dan in je strakke pak.

Impact: Mode is de op een na vervuilendste industrie ter wereld. Het kost land, water, energie, draagt bij aan plastic soep en er worden veel pesticiden gebruikt. Volgens Milieu Centraal heeft een kledingstuk een impact van 19 kilo CO₂. Dat is ongeveer net zoveel als een gemiddelde boom per jaar opneemt. Je kunt natuurlijk een boom planten om elk kledingstuk dat je koopt te compenseren. Maar minder kleding kopen is een stuk eenvoudiger.

Biobrandstof tanken?

Klinkt duurzaam, maar dat is het niet.

Brandstof uit voedsel is schadelijk voor mens en milieu

Biobrandstof wordt o.a. gemaakt van voedselgewassen zoals palmolie, soja, maïs en tarwe. Het gebruik van biobrandstof uit voedsel is slechter voor het klimaat dan gewone diesel en benzine.

Voor de productie van deze gewassen is enorm veel landbouwgrond nodig. Met ontbossing tot gevolg. Door de kap verdwijnen er zeldzame dieren en planten en worden mensen van hun land verjaagd.

Samen kunnen we dit stoppen.

Teken onze brandbrief aan de regering:

bit.ly/Biobrandstoffen

Colofon

Down to Earth
Nummer 59, juni 2020

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie. Het wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt van Milieudefensie weer.

Contact
Postbus 19199,
1000GD Amsterdam,
020 626 26 20
redactie@downtoearthmagazine.nl
www.downtoearthmagazine.nl

Redactie
Carolien Ceton (hoofdredacteur), Rinske Bijl (redacteur) en Lysanne Zalm (webredacteur)

Redactieraad
Marlijn Dingshof, Karen van den Einde, Erica Meijers, John Verhoeven

Art-direction en vormgeving
8-13 Grafisch Ontwerpers, Marian Peters.
www.8-13.nl

Druk
Senefelder Misset.
Gedrukt op 100% kringlooppapier.

Abonnement
Minimaal €35,- per jaar voor zes nummers. Je bent dan ook lid van Milieudefensie. Wijzigen kan bij de Servicelijn: service@milieudefensie.nl of 020 626 26 20, ma t/m do van 09.30 - 16.30 uur. Opzeggen kan via 020 205 14 21, ma t/m do 08.30 - 21 uur, vr 08.30 - 18 uur, za 10 - 16 uur.

Advertenties
YUNO,
Henriëtte Tomassen,
06 508 44 808
info@yuno.nu,
www.yuno.nu

ISSN: 2211-0712

Oproepen

 Nieuw: ledenbulletin Milieu-Visie Milieu-Visie is het nieuwe bulletin van en voor verenigingsleden. Doel is het bevorderen van onderlinge informatieuitwisseling, contact, discussie en samenwerking op het gebied van milieu. Het blad wordt geschreven door de leden en samengesteld en vormgegeven door een onafhankelijke ledenredactie. Uitgever is Vereniging Milieudefensie.

Wil je ook een bijdrage leveren, neem dan contact op met de redactie. Voor aanmelden en meer informatie: [zie milieudefensie.nl/over-ons/ledenbulletin](http://zie.milieudefensie.nl/over-ons/ledenbulletin).

 Van het gas af Wil jij samen met buurtbewoners van het gas af? Maar weet je niet waar je moet beginnen? Samen met Lobby Lokaal en Energie Samen geeft Milieudefensie begin juni een 3-daagse (online) training Gasvrij Wonen. Geef je nu op voor een ronde in het weekend (**6, 7 en 13 juni**) of doordeweeks (**8, 11 en 15 juni**) via bit.ly/gasvrij-wonen.

 Eerlijk vlees Meer groente, fruit en vleesvervangers en minder vlees op ons bord, is goed voor het milieu, klimaat en onze gezondheid. De overheid kan hiervoor zorgen door een eerlijke, iets hogere vleesprijs, in te voeren. De opbrengsten worden gebruikt om groente en fruit goedkoper te maken en boeren te helpen verduurzamen. De TAPP Coalitie werkte dit voorstel uit met steun van o.a. Milieudefensie. Steun jij dit ook, net als 63% van de bevolking? Teken de petitie: eerlijklevleesprijs.nl.

Bijlo belt...

... een dartelende vlinder

“Pieris Rapae, goedemiddag.”

“Hi Pieris, Vincent Bijlo hier, van het milieu in Nederland. Hoe is het?”

“Ik zit me hier groen en paars te ergeren aan een starnakelzat Bont Zandoogje, maar verder alles oké.”

“Waar zit je, Pieris?”

“In een Vlaamse tuin.”

“Wacht, ik leg het even uit, de lezer snapt er geen bal van. Pieris, jij bent een Klein Koolwitje.”

“Zeker en vast. En ik vertoef op het hof van Louis de Jaeger, een zeer toffe gast van ByeByeGrass. Dat is een club luie tuinbezitters die het gras niet meer maaien en maar zo wat opgehokt op het terras met speciaalbieren zitten te palaveren en dan schuinse blikken op mij werpen en op Vanessa Atalanta natuurlijk en op Pieris Brassica en op alles wat hier voorbij vliegt. En dat is veel mijnheer, heel veel. Ja, 't is hier vlindervriendelijk. Want kijk, weet u hoe het is?”

“Nee.”

“Wij leven in een van de droogste regio's van Europa, wij hadden hier de droogste april in 100 jaar. En wat moeten wij dan daaraan doen?”

“Sproeien.”

“Neeneenee, dat is nou zo weer typisch Nederlands, nee, u moet uw tuin laten verwilderen.”

“Dat noemen wij in Nederland verwaarlozen.”

“Dat is het niet mijnheer Bijlo, u met uw gladgeschoren gazonnetjes, die houden geen vocht vast, die bloeien niet. Uw tuin moet geuren, moet een snoepwinkel zijn voor bijen, voor ons, voor vogels ook, voor al die dieren die u zo graag ziet maar alleen op uw televisie. U hebt ze zelf in uw tuin, live! U zit daar, 's morgens met een tasje koffie in de zon en u ziet ons. Wij dartelen, bedrijven de liefde, onze rupsen ontpoppen zich in uw aanschijn, als u maar niet tuiniert. Blijf met uw handen van uw snoeischaren en maaiers, gun ons de bloemenweelde, het zijn van die simpele tuinhacks, pimp uw gazon, besef dat gras meer is dan sprietjes. Verklaar de oorlog aan het korte gras, laat zaadbommen exploderen, u wordt er een rijker mens van en wij, ja, wij, wij die door uw toedoen waren weggeschoven naar de rand van de evolutionaire afgrond waar wij dreigden in te storten, wij krijgen langzaam weer vleugel in de lucht, poot aan de grond. O, ik hou met heel mijn vlinderhart en vlinderziel van Louis de Jaeger en zijn medestanders. Hun tuinluiheid dient zich als stuifmeel over het ganse continent, wat zeg ik, de gehele aardkloot te verspreiden. Make the world wild again! ByeByeGrass, dag mijnheer Bijlo!”

Vincent Bijlo

Eropuit gaan

Het is hoogst onzeker of we deze zomer op vakantie kunnen naar het – verre – buitenland. Maar in plaats van het vliegtuig kan je natuurlijk ook de fiets pakken voor een tochtje in eigen land. Wel zo fijn voor het klimaat en de luchtkwaliteit. Als dit het nieuwe normaal wordt, is dat eigenlijk zo gek nog niet.

Beeld Shutterstock

Zorg voor elkaar én de toekomst

Teken de oproep aan de politiek

Corona heeft ons leven op z'n kop gezet.
En wat blijkt: alleen samen staan we sterk.
Dat geeft hoop, want ook de economische
crisis en de klimaatcrisis moeten we
met zijn allen aanpakken.

Helaas doen vervuilende bedrijven niet mee.
En onze regering staat dit toe.
Het is tijd voor duurzame en eerlijke
oplossingen voor iedereen.

milieudefensie
voor veranderaars

Teken de oproep voor
duurzaam herstel op:
milieudefensie.nl

